

Міністерство освіти і науки України
Запорізький національний університет

Організація та управління інформаційно-аналітичним забезпеченням
фінансово-економічної безпеки

Методичні рекомендації до практичних занять
для здобувачів ступеня вищої освіти магістра спеціальності «Менеджмент»
освітньо-професійної програми
«Управління фінансово-економічною безпекою»

Затверджено
вченою радою ЗНУ
Протокол № від

Запоріжжя
2024

Чеверда С.С. Організація та управління інформаційно-аналітичним забезпеченням фінансово-економічної безпеки : методичні рекомендації до практичних занять для здобувачів ступеня вищої освіти магістра спеціальності «Менеджмент» освітньо-професійної програми «Управління фінансово-економічною безпекою». Запоріжжя : ЗНУ, 2024. 83 с.

Методичні рекомендації до практичних занять є однією з найважливіших складових навчально-методичного забезпечення навчальної дисципліни. Певна діяльність повинна відбуватися системно. Діяльність щодо забезпечення фінансово-економічної безпеки підприємства також повинна бути системною. Тому майбутнім фахівцям з управління фінансово-економічною безпекою потрібно вміти організувати на підприємстві систему фінансово-економічної безпеки, що дозволить за допомогою спеціальних органів та підрозділів, забезпечити захист всіх функціональних складових підприємства від зовнішніх та внутрішніх загроз, що можуть призвести до істотних економічних втрат. У цьому виданні представлено теоретичні основи сутності системи фінансово-економічної безпеки підприємства, визначено складові системи фінансово-економічної безпеки підприємства та представлено їх характеристики. У виданні подано методичні рекомендації до вивчення питань кожної теми курсу, основні терміни та поняття, запитання для самоперевірки, тести, приклади розв'язання задач і задачі для самостійного розв'язання, термінологічний словник, список рекомендованої та використаної літератури.

Для здобувачів ступеня вищої освіти магістра спеціальності «Менеджмент» освітньо-професійної програми «Управління фінансово-економічною безпекою».

Рецензент *В.В. Малтиз, к.е.н., доцент кафедри управління персоналом і маркетингу*

ЗМІСТ

ВСТУП.....	4
РОЗДІЛ 1. ЗАГАЛЬНІ ОСНОВИ ВИВЧЕННЯ СИСТЕМИ ФІНАНСОВО-ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ ПІДПРИЄМСТВА.....	6
ТЕМА 1. ОСНОВНІ ПОЛОЖЕННЯ СИСТЕМИ БЕЗПЕКИ ПІДПРИЄМСТВА.....	6
ТЕМА 2. СИСТЕМА ФІНАНСОВО-ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ ПІДПРИЄМСТВА.....	12
ТЕМА 3. СТВОРЕННЯ СИСТЕМИ ФІНАНСОВО-ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ ПІДПРИЄМСТВА.....	19
ТЕМА 4. ФІНАНСОВА СКЛАДОВА ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ ПІДПРИЄМСТВА.....	23
ТЕМА 5. СПОСОБИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ФІНАНСОВОЇ БЕЗПЕКИ ПІДПРИЄМСТВА.....	35
РОЗДІЛ 2. СКЛАДОВІ СИСТЕМИ ФІНАНСОВО-ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ ПІДПРИЄМСТВА.....	39
ТЕМА 6. БЕЗПЕКА ПІДПРИЄМСТВА В ІНТЕЛЕКТУАЛЬНІЙ І КАДРОВІЙ СФЕРАХ.....	39
ТЕМА 7. БЕЗПЕКА ПІДПРИЄМСТВА У ТЕХНІКО-ТЕХНОЛОГІЧНІЙ І ПРАВОВІЙ СФЕРАХ.....	47
ТЕМА 8. БЕЗПЕКА ПІДПРИЄМСТВА В ІНФОРМАЦІЙНІЙ СФЕРІ... ТЕМА 9. БЕЗПЕКА ПІДПРИЄМСТВА В ЕКОЛОГІЧНІЙ І СИЛОВІЙ СФЕРАХ.....	56
ТЕМА 10. РИНКОВА ТА ІНТЕРФЕЙСНА СКЛАДОВІ ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ.....	63
ТЕМА 10. РИНКОВА ТА ІНТЕРФЕЙСНА СКЛАДОВІ ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ.....	70
ТЕРМІНОЛОГІЧНИЙ СЛОВНИК.....	75
РЕКОМЕНДОВАНА ЛІТЕРАТУРА.....	79
ВИКОРИСТАНА ЛІТЕРАТУРА.....	80
ДОДАТОК А.....	81

ВСТУП

Дисципліна «Організація та управління системою фінансово-економічної безпеки підприємства» належить до циклу професійної підготовки магістрів зі спеціальності «Менеджмент» освітньо-професійної програми «Управління фінансово-економічною безпекою» та сприяє опануванню базовими знаннями у сфері організації та управління системою фінансово-економічної безпеки підприємства як основи, що дозволяє сформувати загальне уявлення про економічну безпеку підприємства.

Метою викладання навчальної дисципліни «Організація та управління системою фінансово-економічної безпеки підприємства» є висвітлення питання сутності фінансово-економічної безпеки підприємства, її складових, ознайомлення з методиками оцінки складових системи фінансово-економічної безпеки підприємства та підходами до забезпечення безпеки цих складових.

Основними завданнями вивчення дисципліни «Організація та управління системою фінансово-економічної безпеки підприємства» є:

- вивчення студентами основних положень організації та управління захистом діяльності підприємств від зовнішніх і внутрішніх загроз;
- ознайомлення з силами та засобами забезпечення фінансово-економічної безпеки підприємства;
- визначення засад створення та функціонування системи фінансово-економічної безпеки підприємства.

У результаті вивчення навчальної дисципліни студент повинен

знати:

- сутність фінансово-економічної безпеки підприємства;
- основні завдання фінансово-економічної безпеки підприємства та фактори, що впливають на неї;
- сутність та основні складові системи фінансово-економічної безпеки підприємства;
- методи оцінки складових фінансово-економічної безпеки підприємства;
- основні інструменти забезпечення фінансово-економічної безпеки підприємства;
- підходи до організації служби фінансово-економічної безпеки на підприємстві;

вміти:

- проводити діагностику складових фінансово-економічної безпеки підприємства;
- використовувати на практиці методи та важелі у системі фінансово-економічної безпеки підприємства;
- застосовувати методи усунення типових загроз фінансово-економічній безпеці підприємства;
- формувати систему фінансово-економічної безпеки на підприємстві;

– організувати службу фінансово-економічної безпеки на підприємстві.

Дисципліна «Організація та управління системою фінансово-економічної безпеки підприємства» базується на знаннях таких дисциплін: «Соціальне партнерство та відповідальність у менеджменті», «Організація та управління майновою та особистою безпекою підприємця», «Правове забезпечення безпеки підприємств в Україні», які створюють методологічне підґрунтя для опанування положень вказаної дисципліни.

Теоретичною та методичною основою навчальної дисципліни «Організація та управління системою фінансово-економічної безпеки підприємства» слугували дослідження вітчизняних і закордонних вчених.

Мета видання – допомогти студентам у засвоєнні теоретичного та практичного матеріалу з дисципліни «Організація та управління системою фінансово-економічної безпеки підприємства».

РОЗДІЛ 1. ЗАГАЛЬНІ ОСНОВИ ВИВЧЕННЯ СИСТЕМИ ФІНАНСОВО-ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ ПІДПРИЄМСТВА

ТЕМА 1. ОСНОВНІ ПОЛОЖЕННЯ СИСТЕМИ БЕЗПЕКИ ПІДПРИЄМСТВА

Цілі практичного заняття:

- з'ясувати сутність економічної безпеки підприємства;
- визначити складові економічної безпеки підприємства;
- ознайомитися з правовим забезпеченням економічної безпеки підприємства;
- ознайомитися з основними напрямками забезпечення економічної безпеки підприємства.

План:

1. Поняття економічної безпеки підприємства.
2. Правове забезпечення економічної безпеки підприємства.
3. Основні напрямки забезпечення економічної безпеки підприємства.

Основні терміни та поняття:

- загроза;
- ризик;
- суб'єкти та об'єкти безпеки підприємства;
- економічна безпека підприємства;
- функціональні завдання економічної безпеки підприємства;
- нормативні акти;
- забезпечення безпеки.

Методичні рекомендації до вивчення питань плану:

1. Поняття економічної безпеки підприємства

Безпека суб'єкта залежить від різних факторів. Шкоду інтересам підприємця може бути завдано у результаті несприятливої економічної політики держави, протиправних дій конкурентів, кризових явищ в економіці, непередбачених змін кон'юнктури ринку, стихійного лиха, надзвичайних подій, управлінської некомпетентності, соціальної напруги тощо.

Фактори, що впливають на рівень безпеки підприємства, можуть бути внутрішніми і зовнішніми, економічними та неекономічними, об'єктивними та суб'єктивними.

Внутрішній зміст поняття системи безпеки підприємства є комплексним, містить ряд елементів, зокрема об'єкт та суб'єкт безпеки.

Об'єктом безпеки підприємства виступає все те, на що спрямовані зусилля щодо забезпечення безпеки, або ж те, що потребує захисту: кадровий

персонал підприємства (керівний склад, акціонери, структурні підрозділи та їх співробітники, функції яких пов'язані з різними видами інформації); майновий, інтелектуальний і фінансовий капітал підприємства; види фінансово-господарської діяльності підприємства.

Суб'єктів безпеки підприємства класифікують за такими ознаками:

1. Залежно від приналежності:

- власні служби безпеки, що входять у структуру суб'єктів господарювання та повністю утримуються за їх кошти;
- самостійні комерційні чи державні організації, що наймаються суб'єктом господарювання для виконання функцій щодо забезпечення окремих або всіх аспектів його безпеки.

2. Залежно від безпосередньої участі у забезпеченні безпеки підприємства:

- спеціальні суб'єкти, створені виключно для виконання функцій щодо забезпечення безпеки підприємства, як його власна служба безпеки, так і залучена на умовах договору;
- напівспеціальні суб'єкти, до безпосередніх функцій яких входить ряд таких, що спрямовані на забезпечення безпеки підприємства (відділ кадрів, фінансово-кредитний відділ, медична частина тощо);
- решта персоналу та структурні підрозділи, участь яких у здійсненні заходів щодо забезпечення безпеки підприємства має винятковий характер.

3. Залежно від форми власності та підпорядкування:

- державні органи – здійснюють повноваження щодо безпеки суб'єктів фінансово-господарської діяльності, до структури яких вони входять, або ж надають послуги стороннім підприємствам на умовах укладених договорів;
- недержавні органи, які представлені охоронними організаціями, аналітичними центрами, інформаційними та консалтинговими службами тощо.

4. Залежно від правової основи функціонування суб'єктів:

- офіційні органи, що функціонують у межах чинного законодавства України та міжнародних договорів, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України;
- нелегітимні структури, діяльність яких відбувається поза правовим полем України.

Метою забезпечення безпеки підприємства є комплексна протидія потенційним і реальним загрозам, усунення або ж мінімізація яких має гарантувати суб'єкту господарювання успішність функціонування в нестабільних умовах зовнішнього та внутрішнього середовища.

При цьому безпека підприємства повинна забезпечуватися за такими напрямками:

- економічна, в тому числі комерційна;
- науково-технічна;
- інформаційна;
- кадрова;
- фізична;

- соціальна тощо.

Економічна безпека підприємства – це стан його захищеності від негативного впливу зовнішніх і внутрішніх загроз, дестабілізуючих факторів, при якому забезпечується стійка реалізація основних комерційних інтересів і цілей статутної діяльності підприємства.

Зверніть увагу До основних функціональних завдань економічної безпеки належать:

- забезпечення високої фінансової ефективності діяльності, фінансової стабільності та незалежності підприємства;
- забезпечення технологічної незалежності та досягнення високої конкурентоспроможності підприємства;
- досягнення високої ефективності менеджменту, оптимальної та ефективної організаційної структури управління підприємством;
- мінімізація руйнівного впливу результатів виробничо-господарської діяльності на стан навколишнього середовища;
- досягнення високого рівня кваліфікації персоналу та його інтелектуального потенціалу, належної ефективності корпоративної діяльності;
- якісна правова захищеність усіх аспектів діяльності підприємства;
- забезпечення захисту інформаційного поля, комерційної таємниці та досягнення необхідного рівня інформаційного забезпечення роботи всіх підрозділів підприємства та відділів організації;
- ефективна організація безпеки персоналу підприємства, його капіталу та майна тощо.

2. Правове забезпечення економічної безпеки підприємства

За сучасних умов правове регулювання безпеки підприємницької діяльності набуває важливого значення. Однак в Україні відсутній окремий закон, який би регулював відносини між суб'єктами права щодо захисту бізнесу чи корпоративних прав, або від зазіхань, як з боку злочинних угруповань, так і з боку корумпованих владних структур. Тож норми права, які регулюють вказані відносини, містяться в окремих законах України та в підзаконних нормативних актах.

Суспільні відносини, пов'язані із забезпеченням безпеки бізнесу, регулюють такі нормативні акти:

1. Конституція України.
2. Кримінальний та Кримінально-процесуальний кодекси України (передбачають кримінальну відповідальність за порушення чинного законодавства (у тому числі у сфері безпеки бізнесу) та визначають сам процес притягнення винних до кримінальної відповідальності).

3. Кодекс адміністративних правопорушень (кодифікований збірник нормативних актів, що передбачають адміністративну відповідальність за порушення чинного законодавства).

4. Господарський та Цивільний, Господарсько-процесуальний та Цивільно-процесуальний кодекси України.

5. Закони України:

«Про банки і банківську діяльність»;

«Про цінні папери та фондову біржу»;

«Про акціонерні товариства»;

«Про інформацію»;

«Про захист від недобросовісної конкуренції»;

«Про захист інформації в автоматизованих системах»;

«Про державну контрольно-ревізійну службу в Україні»;

«Про відновлення платоспроможності боржника або визнання його банкрутом»;

«Про інвестиційну діяльність»;

«Про державну податкову службу в Україні»;

«Про оперативно-розшукову діяльність»;

«Про організаційно-правові основи боротьби з організованою злочинністю» тощо.

Перелік законів може бути суттєво доповнений.

6. Декрети Кабінету Міністрів, постанови Кабінету Міністрів, положення Національного банку України, інші підзаконні нормативні акти виконавчої влади та відомчі накази та інструкції.

3. Основні напрямки забезпечення економічної безпеки підприємства

Зверніть увагу Ефективна безпека підприємницької діяльності забезпечується на таких взаємопов'язаних напрямках:

– захист від злочинного світу;

– захист від порушень закону з тим, щоб самим не потрапити під його санкції;

– захист від несумлінної конкуренції;

– захист від протиправних дій власних співробітників.

Щодо останнього напрямку, то цей напрям дій реалізується на таких ділянках:

– виробничій (збереження матеріальних цінностей);

– комерційній (оцінювання партнерів, юридичний захист інтересів);

– інформаційній (визначення значущості інформації, порядку надходження, використання, передання, захисту від викрадення);

– кадрового забезпечення.

Безпека сучасного підприємства забезпечується за допомогою таких режимів: конфіденційності та захисту об'єктів інтелектуальної власності, що формують інформаційну безпеку; фізичної охорони, тобто забезпечення фізичної безпеки майна та персоналу підприємства.

Запитання для самоконтролю

1. Які проблеми забезпечення безпеки підприємства існують в Україні?
2. Назвіть основні об'єкти захисту підприємства.
3. Яка існує класифікація суб'єктів безпеки підприємства?
4. Що розуміють під безпекою підприємства?
5. Назвіть основні напрямки безпеки підприємства.
6. Дайте визначення поняття «економічна безпека підприємства».
7. Якими нормативно-правовими актами регулюється діяльність із забезпечення безпеки підприємства?
8. Що таке «ризик-менеджмент»? Які його завдання?

Тести для самоперевірки

1. Фінансові ресурси відносять до:
А) суб'єктів захисту підприємства;
Б) об'єктів захисту підприємства;
В) засобів захисту підприємства.
2. Загроза – це:
А) дії чи умови навмисного порушення режиму функціонування підприємства шляхом спричинення збитків, що можуть призвести до фінансових втрат, включаючи втрачену вигоду;
Б) сукупність об'єктивних і суб'єктивних факторів, які несуть у собі реальну можливість економічних втрат з певним ступенем ймовірності;
В) можливості реальних подій, процесів, обставин або дій зловмисників, що здатні завдати моральних, фізичних і матеріальних збитків.
3. Залежно від приналежності суб'єктів безпеки підприємства поділяють на:
А) державні та недержавні органи;
Б) офіційні органи, що функціонують у межах чинного законодавства, та незаконні структури;
В) власні служби безпеки підприємств і самостійні комерційні або державні організації.
4. Ймовірність виникнення збитків або недоодержання прибутків у порівнянні з варіантом, що прогнозується, має назву:
А) ризик;
Б) загроза;
В) небезпека.
5. Економічна безпека – це:

А) об'єктивна можливість негативного впливу на певне явище, систему, механізм, соціальний організм, внаслідок чого може бути заподіяна шкода, що призведе до занепаду, кризового стану тощо;

Б) ступінь (рівень) захищеності від негативного впливу внутрішніх або зовнішніх чинників;

В) стан національної економіки, за якого зберігається економічна стійкість до внутрішніх і зовнішніх загроз з метою реалізації національних економічних інтересів, та задоволення потреб особи, суспільства, держави;

Г) конкретна та безпосередня форма небезпеки або сукупність негативних чинників чи умов.

6. За можливістю здійснення загрози економічній безпеці підприємства поділяють на:

А) реалізовані та нереалізовані;

Б) технологічні та виробничі;

В) реальні та потенційні;

Г) прямі та непрямі.

7. Інформаційні ресурси з обмеженим доступом відносять до:

А) суб'єктів захисту підприємства;

Б) об'єктів захисту підприємства;

В) засобів захисту підприємства.

8. Прогноз виникнення будь-яких потенційних ризиків та вжиття заходів щодо усунення причин та умов, що породжують ризик, або мінімізацію самого ризику чи негативних наслідків, які можуть виникнути від того чи іншого ризику, є складовими:

А) ризик-менеджменту;

Б) економічної безпеки;

В) процедури санації;

Г) процедури банкрутства.

9. Яким нормативно-правовим документом визначено, що «забезпечення економічної безпеки держави є однією із найважливіших функцій держави»:

А) Конституцією України;

Б) Законом України «Про Раду національної безпеки і оборони України»;

В) Законом України «Про основи національної безпеки України»;

Г) Кримінальним кодексом.

ТЕМА 2. СИСТЕМА ФІНАНСОВО-ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ ПІДПРИЄМСТВА

Цілі практичного заняття:

- з'ясувати сутність системи фінансово-економічної безпеки підприємства;
- визначити мету та завдання системи забезпечення економічної безпеки підприємства;
- ознайомитися з функціями та принципами системи фінансово-економічної безпеки підприємства;
- визначити сутність стратегії економічної безпеки підприємства;
- розглянути механізм забезпечення економічної безпеки підприємства.

План:

1. Поняття системи фінансово-економічної безпеки підприємства.
2. Мета та завдання системи забезпечення економічної безпеки підприємства.
3. Функції та принципи системи фінансово-економічної безпеки підприємства.
4. Стратегія економічної безпеки підприємства.
5. Механізм забезпечення економічної безпеки підприємства.

Основні терміни та поняття:

- система фінансово-економічної безпеки підприємства;
- об'єкти захисту на підприємстві;
- суб'єкти системи економічної безпеки підприємства;
- концепція системи економічної безпеки підприємства;
- принципи системи економічної безпеки підприємства;
- політика безпеки;
- стратегія безпеки;
- тактика безпеки;
- механізм забезпечення економічної безпеки підприємства.

Методичні рекомендації до вивчення питань плану:

1. Поняття системи фінансово-економічної безпеки підприємства

Забезпечення фінансово-економічної безпеки діяльності підприємства потребує створення власної системи фінансово-економічної безпеки.

Система – це сукупність об'єктів, взаємодія яких обумовлює наявність інтегративних якостей, не властивих її частинам, компонентам. Саме по лініях внутрішніх і зовнішніх зв'язків системи (підприємства) можуть реалізуватися загрози її економічної безпеки. Для забезпечення максимального ступеня захисту від цих загроз і необхідна певна діяльність, що також повинна мати системний характер.

Система фінансово-економічної безпеки підприємства – це комплекс пов'язаних між собою заходів, які, за допомогою спеціальних органів і підрозділів, забезпечують захист всіх функціональних складових підприємства від зовнішніх і внутрішніх загроз, що можуть призвести до істотних економічних втрат.

Об'єктами захисту на підприємстві є усі ті ресурси, на яких будується господарська діяльність та які підлягають охороні: фінансові, матеріальні, інформаційні, інтелектуальні, кадрові.

До **суб'єктів** системи фінансово-економічної безпеки підприємства належать ті особи, підрозділи, служби, які безпосередньо забезпечують економічну безпеку, а саме:

– внутрішні суб'єкти – працівники власної служби економічної безпеки та підрозділи, що безпосередньо здійснюють діяльність із захисту економічної безпеки конкретного підприємства і які входять у його структуру, а також спеціальні суб'єкти – фінансовий, юридичний відділи й т.д.;

– зовнішні суб'єкти – зовнішні організації, які створюють умови для ефективного забезпечення економічної безпеки підприємства (законодавчі та виконавчі органи влади, правоохоронні органи, судові органи, система відповідних навчально-наукових закладів та установ, недержавні охоронні агентства, аналітичні центри й інформаційні служби).

2. Мета та завдання системи забезпечення економічної безпеки підприємства

Концепція системи забезпечення економічної безпеки включає мету, завдання, функції, принципи діяльності, стратегію та тактику, об'єкти та суб'єкти.

Метою системи безпеки є своєчасне виявлення і запобігання як зовнішніх, так і внутрішніх небезпек і загроз, забезпечення захищеності діяльності підприємства та досягнення ним цілей бізнесу.

До основних **завдань** системи забезпечення економічної безпеки підприємства відносять:

- збір, аналіз, оцінка даних і прогнозування ситуації;
- вивчення партнерів, клієнтів, конкурентів, кандидатів на роботу;
- протидія технічному проникненню в злочинних цілях;
- захист співробітників підприємства від насильницьких зазіхань;
- забезпечення схоронності матеріальних цінностей та інформації, що є комерційною таємницею підприємства;
- фізична та технічна охорона будинків, споруджень, території, транспортних засобів;
- інші завдання, спрямовані на забезпечення економічної безпеки підприємства та його сталий розвиток.

Завдання безпеки реалізуються за окремими напрямками захисту діяльності підприємства, визначаються специфікою його діяльності та загрозами внутрішнього та зовнішнього середовищ.

3. Функції та принципи системи фінансово-економічної безпеки підприємства

Система безпеки підприємства виконує певні **функції**, до яких відносять: прогнозування, виявлення, запобігання, ослаблення небезпек і загроз; забезпечення захищеності діяльності підприємства та його персоналу, збереження його майна, створення сприятливого конкурентного середовища, ліквідація наслідків нанесеного збитку тощо.

Зверніть увагу Організація, побудова та функціонування системи фінансово-економічної безпеки підприємства дотримуються таких принципів:

- системність (комплексність) – необхідність створення такої системи безпеки, що забезпечує захищеність всіх об'єктів захисту підприємства;
- своєчасність (пріоритет превентивних заходів) – раннє виявлення загроз та запобігання їх шкідливому впливу;
- безперервність – постійне функціонування системи;
- законність – робота здійснюється на основі чинного законодавства;
- плановість – діяльність по забезпеченню безпеки організується на основі єдиного задуму, плану;
- оптимальність – максимальна функціональна ефективність (віддача);
- взаємодія – погодженість в діяльності всіх учасників системи;
- поєднання гласності та конфіденційності – з одного боку система основних заходів безпеки повинна бути відома всім працівникам підприємства, а з другого – цілий ряд способів, сил, засобів, методів забезпечення безпеки повинні бути законспіровані та відомі дуже вузькому колу фахівців;
- компетентність – професіоналізм усіх учасників системи.

4. Стратегія економічної безпеки підприємства

Система економічної безпеки підприємства будується відповідно до політики та стратегії безпеки.

Політика безпеки являє собою систему поглядів, заходів, рішень, дій у галузі безпеки, що створюють умови, сприятливе середовище для досягнення цілей бізнесу. Політика безпеки дає змогу підприємству виконувати виробничу програму, випускати конкурентоспроможну продукцію (товари, послуги, роботи), підвищувати ефективність виробництва, збільшувати власність, одержувати необхідний прибуток і т.д.

Стратегія економічної безпеки підприємства – це економічна система забезпечення економічної безпеки підприємства в довгостроковому періоді, що являє собою сукупність приватних взаємоузгоджених і взаємозумовлених

складових, що об'єднує єдина глобальна мета – досягнення високого рівня економічного прибутку.

Генеральна стратегія економічної безпеки виражається через загальну концепцію комплексної системи забезпечення економічної безпеки підприємницької діяльності. Крім генеральної стратегії виділяють також спеціальні стратегії, наприклад, залежно від стадії підприємницької діяльності.

5. Механізм забезпечення економічної безпеки підприємства

Одним з найважливіших елементів системи безпеки підприємства є **механізм** її забезпечення, що являє собою сукупність законодавчих актів, правових норм, спонукальних мотивів і стимулів, методів, заходів, сил і засобів, за допомогою яких суб'єкт впливає на об'єкт для досягнення цілей безпеки та розв'язання завдань, які стоять перед нею.

Механізм забезпечення економічної безпеки підприємства реалізується через: стратегічне планування забезпечення економічної безпеки підприємства та стратегічне планування його фінансово-господарської діяльності; оперативне оцінювання рівня забезпечення економічної безпеки підприємства та вироблення рекомендацій; оперативне планування фінансово-господарської діяльності підприємства; практичну реалізацію розроблених планів.

Складові системи економічної безпеки подано на рис. 2.1.

Рис. 2.1 – Складові системи економічної безпеки підприємства

Необхідно зазначити, що формування системи економічної безпеки залежить від розмірів підприємства, його економічних, фінансових, виробничо-технічних, інформаційних, інтелектуальних, професійних, організаційних та

інших можливостей. Тому в кожному конкретному випадку потрібно формувати адекватну систему, що захистить відповідне підприємство.

Запитання для самоконтролю

1. Визначте сутність системи фінансово-економічної безпеки підприємства.
2. Охарактеризуйте форми організації системи захисту підприємства.
3. Які завдання стоять перед системою безпеки підприємства?
4. Охарактеризуйте функції системи забезпечення економічної безпеки.
5. У чому полягає сутність принципів системи фінансово-економічної безпеки підприємства?
6. Визначте сутність тактики та стратегії системи економічної безпеки підприємства.
7. Дайте визначення механізму забезпечення економічної безпеки підприємства.

Тести для самоперевірки

1. Діяльність з управління фінансовою рівновагою та захисту інтересів підприємства від зовнішніх і внутрішніх загроз з метою забезпечення його розвитку являє собою:
 - А) економічну безпеку підприємства;
 - Б) фінансову безпеку підприємства;
 - В) силову безпеку підприємства.
2. В якому випадку доцільна ефективна система захисту підприємства?
 - А) коли підприємство демонструє ефективну економічну діяльність;
 - Б) коли економічний стан підприємства незадовільний;
 - В) обидві відповіді правильні.
3. Концепція ефективної системи захисту передбачає:
 - А) передумови формування системи захисту;
 - Б) стратегічні напрями, заходи та засоби захисту підприємства;
 - В) конкретні заходи та засоби захисту від визначених небезпек.
4. В яких формах здійснюється система захисту підприємства?
 - А) у формі служби захисту;
 - Б) шляхом одержання послуг на ринку безпеки;
 - В) шляхом надання функцій захисту відповідним організаційним структурам підприємства;
 - Г) усі відповіді правильні;
 - Д) немає правильної відповіді.

5. Сукупність форм і методів реалізації ряду пов'язаних заходів, спрямованих на фінансово-виробниче оздоровлення підприємства, неспроможного виконувати свої зобов'язання, має назву:

- А) санація підприємства;
- Б) управління економічною безпекою;
- В) антикризове управління.

6. Механізм забезпечення економічної безпеки – це:

А) сукупність законодавчих актів, правових норм, спонукальних мотивів і стимулів, методів, заходів, сил і засобів, за допомогою яких суб'єкт впливає на об'єкт для досягнення цілей безпеки та розв'язання завдань, які стоять перед нею;

Б) процес найбільш ефективного використання корпоративних ресурсів підприємства, виражений у найкращих значеннях фінансових показників прибутковості та рентабельності бізнесу тощо;

В) економічна система забезпечення економічної безпеки підприємства в довгостроковому періоді, що являє собою сукупність приватних взаємоузгоджених і взаємозумовлених складових, що об'єднує єдина глобальна мета – досягнення високого рівня економічного прибутку.

7. Комплекс пов'язаних між собою заходів, які, за допомогою спеціальних органів та підрозділів, забезпечують захист всіх функціональних складових підприємства від зовнішніх та внутрішніх загроз, що можуть призвести до істотних економічних втрат, має назву:

- А) стратегія економічної безпеки підприємства;
- Б) система економічної безпеки підприємства;
- В) концепція економічної безпеки підприємства.

8. Такий принцип організації, побудови та функціонування системи економічної безпеки підприємства, як комплексність, означає:

А) діяльність щодо забезпечення безпеки організується на основі єдиного задуму, викладеного в комплексній програмі та конкретних планах за окремими напрямками безпеки;

Б) досягнення максимальної функціональної ефективності (віддачі) системи економічної безпеки;

В) необхідність створення такої системи безпеки, що забезпечує захищеність всіх об'єктів захисту підприємства.

9. Основною причиною виникнення внутрішніх негативних впливів може бути:

- А) низька кваліфікація працівників підприємства;
- Б) недостатнє фінансове забезпечення діяльності;

В) небажання чи нездатність економічного суб'єкта активно впливати на зовнішнє політико-правове середовище його діяльності;

Г) усі відповіді правильні.

10. Принцип ефективності управління фінансово-економічною безпекою підприємства означає, що:

А) витрати на проведення заходів, спрямованих на нейтралізацію загрози, не повинні перевищувати можливі збитки від їх реалізації;

Б) заходи нейтралізації повинні розроблятися лише щодо реальних загроз;

В) при формуванні комплексу заходів, спрямованих на запобігання чи нейтралізацію загрози, необхідно прагнути до мінімізації витрат фінансових, матеріальних, трудових ресурсів;

Г) усі відповіді правильні.

11. Ідентифікація загроз для зовнішнього та внутрішнього середовища підприємства, їхня оцінка за ймовірністю реалізації та можливими збитками, а також розрахунок показників фінансово-економічної безпеки підприємства передбачають виконання такої функції управління:

А) аналізу;

Б) моніторингу;

В) інформаційного забезпечення;

Г) контролю.

13. Економічна безпека підприємства визначається як:

А) стан його стабільної діяльності, за якого реалізуються програми та забезпечується прибуток;

Б) стан його захищеності від негативного впливу зовнішніх і внутрішніх загроз, факторів, що дестабілізують, при якому забезпечується стійка реалізація основних комерційних інтересів і цілей статутної діяльності підприємства;

В) стан найбільш ефективного використання корпоративних ресурсів підприємства, виражений у найкращих значеннях фінансових показників прибутковості та рентабельності бізнесу, якості управління тощо.

ТЕМА 3. СТВОРЕННЯ СИСТЕМИ ФІНАНСОВО-ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ ПІДПРИЄМСТВА

Цілі практичного заняття:

- з'ясувати порядок формування системи економічної безпеки на підприємстві;
- визначити структуру системи фінансово-економічної безпеки підприємства;
- ознайомитися з критеріями оцінки надійності й ефективності функціонування системи економічної безпеки на підприємстві.

План:

1. Порядок формування системи економічної безпеки на підприємстві.
2. Структура системи фінансово-економічної безпеки підприємства.

Основні терміни та поняття:

- рада безпеки підприємства;
- положення про систему економічної безпеки підприємства;
- підрозділи системи безпеки;
- підсистема виявлення джерел загроз і небезпек;
- підсистема захисту підприємства від загроз та небезпек;
- структура системи економічної безпеки підприємства.

Методичні рекомендації до вивчення питань плану:

1. Порядок формування системи економічної безпеки на підприємстві

Процес формування системи економічної безпеки (СЕБ) підприємства – це процес, який може складатися з таких етапів:

1. Створення Ради безпеки підприємства. В її склад входять керівники окремих функціональних служб і підрозділів, провідні фахівці, майбутній керівник системи безпеки, ділової розвідки та системи захисту. Завданням Ради безпеки є формування концепції безпеки підприємства.

2. Визначення права підприємства на забезпечення економічної безпеки. В статуті підприємства визначаються всі засоби захисту підприємства, що не суперечать законодавству України.

3. Моделювання системи економічної безпеки підприємства:

- розрахунок всіх видів необхідних ресурсів;
- планування бюджету забезпечення функціонування СЕБ.

4. Затвердження керівником підприємства моделі СЕБ і бюджету на її підтримку. Формування персоналу системи безпеки.

Розробка Положення про систему економічної безпеки підприємства, основу якої складає концепція системи економічної безпеки підприємства.

5. Безпосередня побудова СЕБ підприємства.

6. Експертна оцінка дієвості побудованої СЕБ, доведення її до досконалості.

Необхідно зазначити, що формування системи безпеки підприємства залежить від багатьох факторів.

2. Структура системи фінансово-економічної безпеки підприємства

Система безпеки суб'єкта господарювання визначається окремими функціональними й організаційними особливостями об'єкта захисту. Передусім, щоб захищати конкретний об'єкт, варто мати інформацію про джерела і характер небезпеки. На її підставі визначаються методи захисту, нормативна база, організаційні структури та здійснюється безпосередній захист. Це визначає функціональний аспект структури системи економічної безпеки. З урахуванням функціональних особливостей, в системі безпеки потрібні два основних підрозділи:

- підсистема виявлення джерел загроз і небезпек та їх моніторингу в зовнішньому середовищі (ділова розвідка);
- підсистема захисту підприємства від загроз і небезпек.

Структура системи захисту підприємства визначається декількома чинниками, серед яких:

- джерела загроз і небезпек;
- функції системи захисту;
- фінансові можливості підприємства.

Зверніть увагу Фахівцями рекомендована наступна структура системи економічної безпеки підприємства:

- служба безпеки (СБ) підприємства;
- інші структурні підрозділи підприємства;
- вертикальний зв'язок прикриття;
- наявність корисних зв'язків у зовнішньому середовищі;
- вигідне розміщення в зовнішньому середовищі;
- аутсорсингові ресурси;
- раціональна бізнес-схема;
- запасні позиції та варіанти поведінки;
- інформаційне й організаційне прикриття;
- необхідні інфраструктура і ресурси;
- підсистема реактивного захисту;
- підсистема захисту в екстремальних умовах.

Сформована система економічної безпеки на підприємстві повинна мати попереджальний характер, а основними критеріями оцінки її надійності й ефективності повинні бути:

- забезпечення стабільної роботи підприємства, схоронності та збільшення фінансових і матеріальних цінностей;
- попередження кризових ситуацій, у тому числі різних надзвичайних подій, пов'язаних з впливом «зовнішніх» й/або «внутрішніх» загроз.

Запитання для самоконтролю

1. Якими правами необхідно наділити працівників системи захисту підприємства?
2. Визначте головні зобов'язання працівників системи захисту.
3. Чим визначається структура системи захисту підприємства?
4. Охарактеризуйте порядок формування системи захисту підприємства.
5. У чому полягають особливості формування персоналу системи захисту підприємства?
6. Яких осіб не доцільно залучати до праці в системі захисту підприємства?
7. Чим викликана необхідність створення служби безпеки на підприємстві?
8. Охарактеризуйте основні завдання служби безпеки підприємства.

Тести для самоперевірки

1. Що не впливає на вибір організаційних форм системи захисту підприємства?
 - А) об'єкти підприємства, які потребують захисту;
 - Б) склад і характер загроз і небезпек для підприємства в зовнішньому і внутрішньому середовищах;
 - В) намагання забезпечити 100-відсотковий захист підприємства;
 - Г) фінансовий стан підприємства.

2. Вирішення якого завдання не властиве системі безпеки підприємства?
 - А) виявлення загроз, небезпек та їх моніторинг;
 - Б) уникнення небезпеки в допустимих межах;
 - В) нейтралізація та придушення небезпеки;
 - Г) вибір ситуаційної поведінки, яка супроводжується мінімальними загрозами та небезпеками;
 - Д) забезпечення підвищення ефективності функціонування підприємства.

3. Що не є функцією системи захисту?
 - А) визначення джерел і форм небезпеки, а також пріоритетних напрямків захисту;
 - Б) розробка проектів і конкретних заходів захисту від кожної небезпеки;
 - В) розробка ефективних рішень управління підприємством;
 - Г) контроль за виконанням режиму безпеки підприємства.

4. Що з визначеного не може бути правом працівників системи захисту підприємства?
 - А) планувати та вносити пропозиції з удосконалення режиму безпеки підприємства;

Б) вимагати від персоналу і клієнтів підприємства безумовного виконання режиму безпеки;

В) контролювати та вимагати від керівників підрозділів і окремих працівників звіт про стан безпеки на їх робочих місцях;

Г) визначати тривалість і умови безпеки праці.

5. Які обов'язки не властиві працівникам системи безпеки підприємства?

А) розробка заходів щодо захисту підприємства;

Б) надання інформації керівництву про факти порушення режиму безпеки підприємства;

В) брати безпосередню участь в реалізації заходів з безпеки підприємства;

Г) навчати персонал підприємства режиму безпеки.

6. Що не впливає на визначення структури системи захисту підприємства?

А) джерела та характер загроз і небезпек;

Б) функції системи захисту;

В) гарантії держави з питань права підприємства на безпечну діяльність;

Г) фінансові можливості підприємства.

7. Який спосіб формування працівників системи безпеки підприємства не доцільно використовувати?

А) залучення працівників згідно з особистими рекомендаціями;

Б) пошук працівників серед колишніх службовців оперативних структур МВС і СБ;

В) запрошення фахівців з безпеки за допомогою реклами;

Г) підготовка та навчання фахівців з захисту із працівників підприємства.

8. Основними чинниками економічної безпеки, що безпосередньо забезпечують діяльність підприємства, є:

А) стабільний попит на продукцію;

Б) надійність постачальників;

В) безпосередні чинники виробництва;

Г) усі відповіді правильні.

ТЕМА 4. ФІНАНСОВА СКЛАДОВА ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ ПІДПРИЄМСТВА

Цілі практичного заняття:

– з'ясувати сутність фінансової складової економічної безпеки підприємства;

– ознайомитися з методикою оцінки стану фінансової безпеки підприємства;

– опанувати на практиці принципами методики оцінки рівня фінансової безпеки підприємства.

План

1. Сутність фінансової складової економічної безпеки підприємства.
2. Оцінка стану фінансової безпеки підприємства.

Основні терміни та поняття:

- фінансова безпека;
- методика оцінки рівня фінансової безпеки підприємства;
- платоспроможність;
- рентабельність;
- ділова активність;
- майновий стан;
- фінансова стійкість.

Методичні рекомендації до вивчення питань плану:

1. Сутність фінансової складової економічної безпеки підприємства

Найважливішою складовою економічної безпеки підприємства є фінансова.

Фінансова безпека підприємства може бути визначена як стан найбільш ефективного використання корпоративних ресурсів підприємства, виражений у найкращих значеннях фінансових показників прибутковості та рентабельності бізнесу, якості управління, використання основних і оборотних засобів підприємства, структури його капіталу, норми дивідендних виплат за цінними паперами підприємства, а також курсової вартості його цінних паперів як індикатора поточного фінансово-господарського стану підприємства і перспектив його технологічного та фінансового розвитку.

❖**Зверніть увагу** Визначення поточного стану фінансової складової економічної безпеки підприємства здійснюються за такими напрямками аналізу:

- аналіз фінансової звітності підприємства за результатами його фінансово-господарської діяльності (аналіз структури капіталу підприємства, його платоспроможності та фінансової стійкості, структури витрат, прибутків і рентабельності, заборгованості, інші напрямки фінансового аналізу);
- аналіз конкурентних переваг і порівняльний аналіз з підприємствами-конкурентами;
- аналіз асортименту продукції, що випускається або реалізується;
- аналіз рівня та якості менеджменту підприємства;
- аналіз кваліфікації та інтелектуального потенціалу підприємства;
- аналіз постачання та клієнтури підприємства;
- аналіз ринку цінних паперів тощо.

Метою аналізу фінансової складової безпеки підприємства є поліпшення організації фінансів і підвищення ефективності їх використання в процесі господарської діяльності. Зміст аналізу фінансового стану полягає у визначенні певної низки коефіцієнтів, за допомогою яких можна дослідити стан розміщення та використання засобів виробництва, платоспроможності підприємства, забезпеченості власними оборотними коштами, стан виробничих запасів, власних і позичених джерел їх утворення, а також виявити шляхи підвищення ефективності використання фінансових ресурсів.

2. Оцінка фінансової безпеки підприємства

Для оцінки фінансового стану (фінансової безпеки) підприємства використовують такі групи показників:

- прибутковості;
- ділової активності;
- фінансової стійкості;
- платоспроможності;
- майнового стану.

Запитання для самоконтролю

1. Яким чином можна оцінити рівень фінансової складової економічної безпеки підприємства?
2. Назвіть основні підходи, які використовують для оцінки стану та рівня економічної безпеки підприємства.
3. Які загрози впливають на якість оцінювання та моніторингу фінансової безпеки підприємства?
4. Який підхід використовують для аналізу фінансової безпеки економічних суб'єктів?
5. За якими критеріями оцінюється міра відстані рівня фінансової безпеки досліджуваного економічного суб'єкта від еталонного?
6. Дайте визначення моніторингу оцінювання рівня фінансової безпеки підприємства.
7. Наведіть класифікацію методичних підходів до оцінки та аналізу рівня фінансової безпеки підприємства.

Тести для самоперевірки

1. Фінансова безпека підприємства – це:

А) стан підприємства, який характеризується фінансовою стабільністю і стійкістю, забезпеченістю фінансовими ресурсами, збалансованістю фінансових потоків і розрахункових відносин, ефективністю фінансово-економічної діяльності, рівнем контролю за внутрішніми та зовнішніми ризиками;

Б) рівень забезпеченості підприємства матеріальними ресурсами, достатніми для виконання наявних зобов'язань;

В) здатність фінансової системи підприємства забезпечувати реалізацію фінансових інтересів;

Г) ступінь захищеності фінансових прав власників.

2. Головною загрозою фінансовій безпеці підприємства є:

А) фінансова криза підприємства;

Б) фінансова нестабільність підприємства;

В) нестача фінансових ресурсів;

Г) дефіцит оборотного капіталу.

3. Стан процесу формування та використання ресурсів господарюючого суб'єкта, який забезпечує його розвиток на основі зростання вартості капіталу при збереженні відповідного рівня платоспроможності та кредитоспроможності, це:

А) фінансова безпека підприємства;

Б) стан ліквідності підприємства;

В) стан платоспроможності підприємства;

Г) фінансова стійкість підприємства.

4. До критеріїв, які відбивають рівень фінансової безпеки підприємства у межах складової «фінансова незалежність», належать:

А) ліквідність і платоспроможність;

Б) інвестиційна та інноваційна активність;

В) витратомісткість виробництва;

Г) конкурентоспроможність продукції підприємства.

5. До критеріїв, які відбивають рівень фінансової безпеки підприємства у межах складової «ефективність функціонування», належать:

А) ліквідність і платоспроможність;

Б) інвестиційна та інноваційна активність;

В) витратомісткість виробництва;

Г) ресурсний, науковий і виробничо-технічний потенціал.

6. До критеріїв, які відбивають рівень фінансової безпеки підприємства у межах складової «здатність до розвитку», належать:

А) ліквідність і платоспроможність;

Б) інвестиційна та інноваційна активність;

В) витратомісткість виробництва;

Г) ресурсний, науковий і виробничо-технічний потенціал.

7. Показниками рівня фінансової незалежності підприємства є:

А) відношення дебіторської заборгованості до кредиторської;

Б) фондвіддача основних засобів;

В) коефіцієнт оборотності активів;

Г) операційні витрати на одну гривню реалізованої продукції.

8. Найбільш відомою серед кількісних моделей прогнозування банкрутства підприємства є п'ятифакторна модель:

- А) Альтмана;
- Б) Аргенті;
- В) Бівера;
- Г) Фултона.

9. Складовими системи забезпечення управління фінансовою безпекою підприємства є:

- А) підсистема фінансової діагностики;
- Б) підсистема комплексного та фундаментального аналізу;
- В) підсистема фінансових важелів і методів забезпечення фінансової безпеки;
- Г) правильні відповіді – А) і В).

10. До якої групи показників оцінки рівня фінансово-економічної безпеки підприємства відносять такі коефіцієнти: фінансової незалежності (автономії), фінансового ризику, абсолютної ліквідності, швидкої (термінової) ліквідності, поточної ліквідності (покриття), маневровості:

- А) фінансово-економічної стійкості;
- Б) стабільності та безперервності виробничої діяльності;
- В) ефективності використання ресурсів підприємства;
- Г) ліквідності підприємства.

11. Якщо встановлюються фінансові нормативи, зокрема граничний розмір залучених коштів у структурі пасивів, то підприємство:

- А) уникає загрози втрати фінансової незалежності;
- Б) ліквідує загрозу втрати фінансової незалежності;
- В) розподіляє ризик реалізації загрози втрати фінансової незалежності;
- Г) мінімізує загрозу втрати фінансової незалежності.

Задача

Виконаємо оцінку фінансового стану підприємства, використовуючи дані балансу та звіту про фінансові результати підприємства ТОВ «Сигма», що подано в додатках А і Б.

1. Показники майнового стану підприємства вказують на стан та ефективність формування майна підприємства, в основному виробничих активів. Результат розрахунку показників майнового стану підприємства ТОВ «Сигма» у 2018-2019 рр. наведено в табл. 4.1.

Таблиця 4.1 – Показники майнового стану підприємства, частка од.

Назва показника	Формула розрахунку	2018 р.	2019 р.	Абс. зміна
Частка оборотних виробничих фондів в оборотних активах	$\frac{\text{Оборотні виробничі фонди}}{\text{оборотні активи}}$	0,109	0,092	-0,018
Частка основних засобів в активах	$\frac{\text{залишкова вартість основних засобів}}{\text{активи}}$	0,030	0,027	-0,003
Коефіцієнт зносу основних засобів	$\frac{\text{знос основних засобів}}{\text{первісна вартість основних засобів}}$	0,727	0,740	0,012
Частки оборотних виробничих активів	$\frac{\text{оборотні виробничі активи}}{\text{активи}}$	0,037	0,035	-0,002
Коефіцієнт мобільності активів	$\frac{\text{мобільні активи}}{\text{немобільні активи}}$	0,503	0,617	0,113

У досліджуваного підприємства неефективний стан формування майна підприємства.

2. Показники рентабельності. Рентабельність є критерієм економічної ефективності діяльності підприємства та різні показники рентабельності можуть свідчити про ефективність різних ділянок роботи менеджменту.

Результат розрахунку показників рентабельності підприємства наведено в табл. 4.2.

Таблиця 4.2 – Показники рентабельності підприємства, частка од.

Назва показника	Формула розрахунку	2018 р.	2019 р.	Абс. зміна
1	2	3	4	5
Рентабельність активів за чистим прибутком	$\frac{\text{Чистий прибуток}}{\text{Активи}}$	0,00022	0,00029	0,00007

Продовження таблиці 4.2

1	2	3	4	5
Рентабельність власного капіталу	$\frac{\text{Чистий прибуток}}{\text{Власний капітал}}$	0,00031	0,00044	0,00013
Рентабельність виробничих фондів	$\frac{\text{Чистий прибуток}}{\text{Виробничий капітал}}$	0,00712	0,01054	0,00343
Рентабельність реалізованої продукції за прибутком від реалізації	$\frac{\text{Прибуток від реалізації}}{\text{Виручка}}$	0,00014	0,00998	0,00984

--	--	--	--	--

Дані табл. 4.2 свідчать про те, що величини показників рентабельності низькі, тобто низька ефективність використання ресурсів підприємства, але спостерігається тенденція до їх збільшення.

3. Показники ділової активності підприємства – є інструментом для оцінки ефективності основної діяльності суб'єкта господарювання. Основною характеристикою в даній групі показників є швидкість обороту фінансових ресурсів.

Результат розрахунку показників ділової активності підприємства ТОВ «Сигма» у 2018-2019 рр. наведено в табл. 4.3.

Таблиця 4.3 – Показники ділової активності підприємства

Назва показника	Формула розрахунку	2018 р.	2019 р.	Абс. зміна
1	2	3	4	5
Коефіцієнт оборотності активів, об./рік	<i>Чистий виторг / Середньорічна величина оборотних активів</i>	0,124	0,097	-0,027
Фондовіддача, грн /грн	<i>Чистий виторг / Середньорічна величина основних засобів</i>	4,124	3,583	-0,542
Коефіцієнт оборотності оборотних коштів (Коб.к.), об./рік	<i>Чистий виторг / Середньорічна величина оборотних коштів</i>	0,370	0,255	-0,115
Період одного обороту оборотних коштів, днів	<i>360 днів / Коб.к.</i>	972,5	1410,5	438,0
Коефіцієнт оборотності запасів (Коб.з.), об./рік	<i>Собівартість реалізації / Середні запаси</i>	0,565	0,472	-0,093
Період одного обороту запасів (Тз.), днів	<i>360 днів / Коб.з.</i>	637,1	762,7	125,6

Продовження таблиці 4.3

1	2	3	4	5
Коефіцієнт оборотності дебіторської заборгованості (Коб.д.з.), об./рік	<i>Чистий виторг / Середньорічна величина дебіторської заборгованості</i>	51,264	45,493	-5,771
Період погашення дебіторської	<i>360 днів / Коб.д.з.</i>	7,0	7,9	0,9

заборгованості (Тд.з.), днів				
Період погашення кредиторської заборгованості (Тк.з.), днів	<i>360 днів / Коб.к.з.</i>	1,2	2,0	0,8
Період операційного циклу (То.ц.), днів	<i>Тз. + Тд.з.</i>	644,1	770,6	126,5
Період фінансового циклу (Тф.ц.), днів	<i>То.ц. – Тк.з.</i>	642,9	768,6	125,7
Коефіцієнт оборотності власного капіталу, об./рік	<i>Чистий виторг / Середньорічна величина власного капіталу</i>	0,179	0,148	-0,031

Величини показників ділової активності досліджуваного підприємства низькі, це потребує додаткових дій щодо підвищення ділової активності підприємства.

4. Показники фінансової стійкості. Якщо підприємство фінансово стійке, то воно може «витримати» несподівані зміни ринкової кон'юнктури. Фінансово стійке підприємство вчасно розраховується за своїми обов'язками з державою, позабюджетними фондами, персоналом, контрагентами.

Результат розрахунку показників фінансової стійкості ТОВ «Сигма» у 2018-2019 рр. наведено в табл. 4.4.

Таблиця 4.4 – Показники фінансової стійкості підприємства

Назва показника	Формула розрахунку	2018 р.	2019 р.	Абс. зміна
1	2	3	4	5
Власні оборотні кошти, тис. грн	<i>оборотні активи - короткострокові зобов'язання</i>	612,300	972,200	359,900
Маневровість робочого капіталу, частка од.	<i>запаси / робочий капітал</i>	8,133	5,035	-3,098
Коефіцієнт забезпечення власними оборотними коштами запасів, частка од.	<i>власні оборотні кошти / запаси</i>	0,123	0,199	0,076

Продовження таблиці 4.4

1	2	3	4	5
Коефіцієнт фінансової незалежності, частка од.	<i>власний капітал / запаси</i>	0,692	0,659	-0,033
Коефіцієнт фінансової залежності, частка од.	<i>пасиви / власний капітал</i>	1,445	1,517	0,072
Коефіцієнт маневровості власного капіталу,	<i>власні оборотні кошти / власний капітал</i>	0,039	0,062	0,023

частка од.				
Коефіцієнт концентрації позикового капіталу, частка од.	<i>позиковий капітал / пасиви</i>	0,308	0,341	0,033
Коефіцієнт фінансової стабільності, частка од.	<i>власні кошти / позикові кошти</i>	2,248	1,933	-0,315
Коефіцієнт фінансової стійкості, частка од.	<i>(власний капітал + довгострокові зобов'язання) / пасиви</i>	0,692	0,659	-0,033

Якщо порівняти запаси підприємства з сумою власних оборотних коштів і короткострокових кредитів і позик, можна зробити висновок про стабільність фінансового стану підприємства. Тобто в цілому підприємство є достатньо фінансово стійким.

5. Показники ліквідності (платоспроможності). У короткостроковій перспективі критерієм оцінки фінансового стану підприємства виступає його ліквідність і платоспроможність.

Результат розрахунку показників ліквідності (платоспроможності) ТОВ «Сигма» у 2018-2019 рр. наведено в табл. 4.5.

Таблиця 4.5 – Показники ліквідності підприємства

Назва показника	Формула розрахунку	Норматив	2018 р.	2019 р.	Абс. зміна
1	2	3	4	5	6
Коефіцієнт ліквідності поточної (покриття), частка од.	<i>поточні активи / поточні зобов'язання</i>	1	0,969	1,017	0,048
Коефіцієнт ліквідності швидкої, частка од.	<i>(поточні активи – запаси) / поточні зобов'язання</i>	≥ 1	0,257	0,418	0,161
Коефіцієнт ліквідності абсолютної, частка од.	<i>грошові кошти / поточні зобов'язання</i>	0,20-0,35	0,074	0,241	0,167

Продовження таблиці 4.5

Співвідношення короткострокової дебіторської та кредиторської заборгованості, частка од.	<i>дебіторська заборгованість / кредиторська заборгованість</i>	–	0,021	0,013	-0,008
--	---	---	-------	-------	--------

Таким чином, оцінка фінансового стану ТОВ «Сигма» у 2018-2019 рр. показала задовільний та достатньо стабільний фінансовий стан, але виробнича та господарська діяльність підприємства знаходиться у незадовільному стані: занадто уповільнена та низькорентабельна. А це відповідає незадовільному рівню фінансової безпеки підприємства.

Задачі для самостійного розв'язання

Задача 1. Визначити рівень фінансової безпеки підприємства за такими показниками:

$\pm E_c$ – нестача або надлишок власних оборотних коштів, необхідних для формування запасів і покриття витрат, пов'язаних з господарською діяльністю підприємства;

$\pm E_m$ – нестача або надлишок власних оборотних коштів, а також середньо- та довгострокових кредитів;

$\pm E_n$ – нестача або надлишок загального обсягу оборотних коштів (враховуючи й короткострокові кредити).

Зазначені показники розраховують за такими формулами:

$$\pm E_c = E_c - Z, \quad (4.1)$$

де E_c – власні оборотні кошти підприємства, тис. грн;

Z – запаси (виробничі запаси + незавершене виробництво + готова продукція), тис. грн;

$$\pm E_m = (E_c + K_m) - Z, \quad (4.2)$$

де K_m – величина середньо- та довгострокових кредитів, тис. грн.

$$\pm E_n = (E_c + K_m + K_t) - Z, \quad (4.3)$$

де K_t – короткострокові кредити, тис. грн.

Залежно від величини оцінюваних показників відповідно розрізняють 5 областей фінансово-економічної безпеки [3, с. 33-34]:

1) абсолютна фінансова стійкість і абсолютна безпека, коли підприємству достатньо власних коштів (джерел) для формування запасів і покриття витрат: $\pm E_c \geq 0$, $\pm E_m \geq 0$, $\pm E_n \geq 0$;

2) нормальна фінансова стійкість і нормальний рівень безпеки, коли підприємство обходиться власними джерелами формування запасів і покриття витрат: $\pm E_c \approx 0$, $\pm E_m \approx 0$, $\pm E_n \approx 0$;

3) нестабільна фінансова стійкість і нестабільний рівень фінансової безпеки, коли підприємству недостатньо власних оборотних коштів, нестача

яких компенсується середньо- та короткостроковими кредитами:
 $\pm E_c < 0, \pm E_m \geq 0, \pm E_n \geq 0$;

4) критичний фінансовий стан та критичний рівень фінансової безпеки, коли підприємству недостатньо власних оборотних коштів і воно залучає короткострокові кредити (крім середньо- та довгострокових): $\pm E_c < 0, \pm E_m < 0, \pm E_n \geq 0$;

5) кризове фінансове становище та кризовий рівень фінансової безпеки, підприємству не вистачає ні власних, ні позикових коштів, і воно перебуває на стадії банкрутства: $\pm E_c < 0, \pm E_m < 0, \pm E_n < 0$.

Вихідні дані та показники, що характеризують забезпеченість запасів і витрат відповідними джерелами їх формування, подано в табл. 4.6.

Таблиця 4.6 – Показники, що характеризують забезпеченість запасів і витрат відповідними джерелами їх формування, тис. грн

Назва показника	2017 рік	2018 рік	2019 рік	Зміна абсолютна	
				2018/ 2017	2019/ 2018
Джерела формування власних обігових коштів	4143,20	4056,80	4084,30		
Необоротні активи	3562,20	3388,70	3196,20		
Власні оборотні кошти	581,00	668,10	888,10		
Довгострокові пасиви	-	-	-		
Власні та довгострокові позикові джерела формування запасів і витрат	581,00	668,10	888,10		
Короткострокові пасиви	134,20	331,50	103,90		
Загальна величина джерел формування запасів і витрат	715,20	999,60	992,00		
Загальна величина запасів	705,60	838,00	858,00		
Надлишок (+) або нестача (-) власних джерел формування запасів і витрат					
Надлишок (+) або нестача (-) власних та довгострокових позикових джерел формування запасів і витрат					
Надлишок (+) або нестача (-) загальної величини джерел формування запасів і витрат					

Задача 2. Розрахувати та оцінити показники рентабельності підприємства, використовуючи дані, що подано в табл. 4.7.

Таблиця 4.7 – Вихідні та розрахункові дані

Назва показника	2018 рік	2019 рік	Зміна абсолютна
Чистий дохід від реалізації продукції (товарів, робіт, послуг), тис. грн	934,70	1354,70	
Чистий прибуток, тис. грн	10,20	33,32	

Власний капітал, тис. грн	4084,30	4094,30	
Актив балансу, тис. грн	4188,20	4174,90	
Рентабельність активів, %			
Рентабельність власного капіталу, %			
Рентабельність продажів, %			

Задача 3. Розрахувати та оцінити показники ділової активності підприємства, використовуючи дані, що подано в табл. 4.8.

Таблиця 4.8 – Вихідні та розрахункові дані

Назва показника	2018 рік	2019 рік	Зміна абсолютна
Чистий дохід від реалізації продукції (товарів, робіт, послуг), тис. грн	934,70	1354,70	
Актив балансу, тис. грн	4188,20	4174,90	
Дебіторська заборгованість, тис. грн	132,10	112,10	
Кредиторська заборгованість, тис. грн	103,90	80,60	
Оборотність активів, об./рік			
Середній термін оплати дебіторської заборгованості, днів			
Середній термін оплати кредиторської заборгованості, днів			

Задача 4. Розрахувати та оцінити показники ліквідності та платоспроможності підприємства, використовуючи дані, що подано в табл. 4.9.

Таблиця 4.9 – Вихідні та розрахункові дані

Назва показника	2018 рік	2019 рік	Зміна	
			абсол.	відн., %
1	2	3	4	5
Грошові кошти, тис. грн	1,20	7,90		
Дебіторська заборгованість, тис. грн	132,10	112,10		
Запаси та витрати, тис. грн	858,00	858,00		
Кредиторська заборгованість, тис. грн	103,90	80,60		
Власний капітал, тис. грн	4084,30	4094,30		
Пасиви, тис. грн	4188,20	4174,90		

Продовження таблиці 4.9

1	2	3	4	5
Коефіцієнт абсолютної ліквідності, частка од.				
Коефіцієнт поточної ліквідності, частка од.				
Коефіцієнт загальної ліквідності, частка од.				
Коефіцієнт платоспроможності, частка од.				

Коефіцієнт фінансування, частка од.				
Коефіцієнт співвідношення кредиторської і дебіторської заборгованості, частка од.				

Задача 5. Розрахувати та оцінити показники фінансової стійкості підприємства, використовуючи дані, що подано в табл. 4.10.

Таблиця 4.10 – Вихідні та розрахункові дані

Назва показника	2018 рік	2019 рік	Зміна	
			абсол.	відн., %
1	2	3	4	5
Власний капітал, тис. грн	4084,30	4094,30		
Позикові кошти, тис. грн	103,90	80,60		
Коефіцієнт фінансової стійкості, частка од.				
Коефіцієнт співвідношення залучених і власних коштів, частка од.				

ТЕМА 5. СПОСОБИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ФІНАНСОВОЇ БЕЗПЕКИ ПІДПРИЄМСТВА

Цілі практичного заняття:

- ознайомитися зі способами забезпечення фінансової безпеки підприємства;
- визначити основні загрози з боку шахраїв і шляхи подолання цих загроз.

План

1. Забезпечення фінансової складової економічної безпеки підприємства.
2. Захист підприємств від фінансових шахрайств.

Основні терміни та поняття:

- забезпечення фінансової безпеки підприємства;
- раціоналізація системи управління фінансами;
- шахрайство;
- методи шахрайства;
- афера;
- холдинг;
- міноритарні акціонери;
- акції акціонера, що контролює.

Методичні рекомендації до вивчення питань плану:

1. Забезпечення фінансової складової економічної безпеки підприємства

До методів забезпечення фінансової безпеки господарюючих суб'єктів відносять:

- підвищення фінансової стійкості та незалежності;
- посилення конкурентоспроможності технологічного потенціалу;
- раціоналізація системи управління фінансами;
- підвищення рівня кваліфікації персоналу та повноцінне використання його інтелектуального потенціалу;
- поліпшення правової захищеності усіх аспектів діяльності;
- надійний захист інформаційного середовища суб'єкта, його комерційної таємниці та досягнення високого рівня інформаційного забезпечення роботи усіх його служб;
- забезпечення безпеки персоналу, капіталу, майна та комерційних інтересів.

2. Захист підприємства від фінансових шахрайств

Шахрайство застосовується з боку окремих фізичних та юридичних осіб проти окремих громадян, фірм, організацій та установ і держави. Шахрайства можуть надходити від окремих фізичних осіб та підприємств, як резидентів та й нерезидентів.

У внутрішньому середовищі підприємства шахрайства можуть бути здійснені власними працівниками. У зовнішньому середовищі шахрайські методи вчинення злочинів проти фірми застосовуються фізичними та

юридичними особами, які є резидентами і нерезидентами. Особливістю шахрайства, як злочину, є незаконне привласнення ресурсів і доходів на підставі незаконного, оманливого привласнення права на нього. Якщо шахрайства відбуваються за допомогою злочинів з цінними паперами, інвестиційними ресурсами та доходами фірми, тоді вони здійснюються у її фінансовій сфері.

Загальними методами шахрайства є:

- використання фіктивних документів;
- отримання оманливим шляхом довіри від жертви на право власності або володіння ресурсом, доходами, технологіями тощо;
- використання для привласнення ресурсів і доходів викрадених документів юридичних або фізичних осіб;
- афери з угодами купівлі-продажу товарів і послуг;
- афери з інвестиційними ресурсами фізичних та юридичних осіб.

❖**Зверніть увагу** Щоб не потрапити в подібну ситуацію необхідно:

1. Бути обережним, коли вступаєте в ділові зв'язки з новим партнером. Треба перевірити усі його атрибути як юридичної особи (адресу, телефони, поштову скриньку, рахунки тощо).

2. Бути обережним, коли у вашого постійного партнера змінилось керівництво.

3. Ретельно перевіряти професійні рекомендації, які видані партнерові від інших фірм або фізичних осіб (їх взагалі може не існувати, або вони можуть бути підроблені).

4. Настороженість повинні викликати факти нарощення обсягів замовлень товарів і послуг, пропозиції партнерів щодо відстрочки розрахунків або, навпаки, передплат.

Як висновок: аномалії в поведінці підприємства або його менеджерів є достатнім і вагомим підґрунтям для проведення більш детального аналізу наявності шахрайства. Ключ до викриття шахрайства лежить в площині відхилень від норми, тобто в динаміці відносин, стосунків.

Запитання для самоконтролю

1. Назвіть основні етапи процесу управління фінансовою безпекою.
2. Які існують методи забезпечення фінансової безпеки господарюючих суб'єктів?
3. Визначте сутність шахрайських дій у сфері фінансів.
4. Назвіть загальні методи шахрайства.
5. Охарактеризуйте техніку моніторингу та критерії оцінки результатів аналітичного забезпечення фінансово-економічної безпеки підприємства.
6. Яким чином можливо протистояти шахрайським діям?

Тести для самоперевірки

1. Причинами порушення фінансової рівноваги на підприємстві є:

- А) зниження рівня платоспроможності і кредитоспроможності;
- Б) високий рівень витрат, що зумовлені технологіями;
- В) диспропорції у процесі розвитку виробництва, що виникають у матеріальному, фінансово-економічному планах, під час зовнішніх конфліктів підприємства, що пов'язані з виробничим процесом;
- Г) правильні відповіді – А) і Б).

2. Один із найважливіших елементів механізму забезпечення фінансової безпеки підприємства – це:

- А) контроль;
- Б) прогнозування та планування;
- В) моніторинг;
- Г) усі відповіді правильні.

3. Показники рівня фінансової безпеки підприємства, що дають змогу виявити «вузькі місця» в його діяльності, визначити основні напрями та найбільш дієві способи підвищення ефективності його роботи, – це:

- А) внутрішньовиробнича складова економічної безпеки підприємства;
- Б) невиробнича складова економічної безпеки економічного суб'єкта;
- В) категорії економічної безпеки економічного суб'єкта;
- Г) індикатори економічної безпеки економічного суб'єкта.

4. Надійність і ефективність системи фінансової безпеки підприємства визначають за такими критеріями:

- А) зміцнення дисципліни праці та підвищення її продуктивності;
- Б) максимально повне інформаційне забезпечення діяльності економічного суб'єкта та підвищення його ефективності;
- В) відсутність чи наявність завданих економічному суб'єкту матеріальних збитків і моральної шкоди;
- Г) усі відповіді правильні.

5. У процесі моніторингу стану фінансової безпеки економічного суб'єкта:

- А) проводять превентивні дії щодо запобігання загрозам;
- Б) здійснюється безперервний нагляд за ключовими показниками;
- В) оцінюється можливість критичного відхилення майбутніх ключових показників від порогових (або планових) значень;
- Г) усі відповіді правильні.

6. До методів забезпечення фінансової безпеки підприємства належать:

- А) фінансове планування;
- Б) інвестування;
- В) кредитування;
- Г) усі відповіді правильні.

7. Одним з етапів процесу управління фінансовою безпекою підприємства є:

А) ліквідація проблемних ситуацій, яка полягає у сукупності заходів з вибору важелів впливу на проблему та методів їх усунення;

Б) оптимізація набору фінансових інструментів задля ефективного управління фінансовими ресурсами;

В) моніторинг навколишнього середовища з метою мобілізації тимчасово вільних фінансових ресурсів;

Г) розробка граничних значень показників – індикаторів рівня фінансової безпеки підприємства.

8. Головною метою управління фінансовою безпекою підприємства є:

А) забезпечення стійкого фінансово-економічного розвитку підприємства в довгостроковому періоді;

Б) нейтралізація фінансових ризиків;

В) ідентифікація та прогнозування зовнішніх і внутрішніх загроз фінансово-економічної безпеки підприємства.

9. Якщо підприємство використовує тільки власний капітал для фінансування активів, воно нейтралізувало загрозу зниження фінансової стійкості шляхом:

А) хеджування;

Б) уникнення загрози;

В) мінімізації загрози.

10. До методів забезпечення фінансової безпеки підприємства належать:

А) фінансове планування;

Б) інвестування;

В) кредитування;

Г) усі відповіді правильні.

РОЗДІЛ 2. СКЛАДОВІ СИСТЕМИ ФІНАНСОВО-ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ ПІДПРИЄМСТВА

ТЕМА 6. БЕЗПЕКА ПІДПРИЄМСТВА В ІНТЕЛЕКТУАЛЬНІЙ І КАДРОВІЙ СФЕРАХ

Цілі практичного заняття:

– вивчити сутність інтелектуальної і кадрової складових економічної безпеки підприємства;

– визначити основні внутрішні та зовнішні загрози кадрової безпеки підприємства;

– охарактеризувати сутність та основні завдання кадрової безпеки підприємства;

- ознайомитися з показниками, що визначають рівень кадрової безпеки підприємства;
- вивчити методи виявлення та збереження кадрової безпеки.

План:

1. Сутність інтелектуальної і кадрової складових економічної безпеки.
2. Забезпечення інтелектуальної і кадрової складових економічної безпеки.
3. Функції і завдання кадрової служби у сфері забезпечення економічної безпеки.

Основні терміни та поняття:

- кадрова безпека;
- методи оцінки та збереження кадрової безпеки;
- внутрішні фактори кадрової небезпеки;
- зовнішні фактори кадрової небезпеки;
- адаптація персоналу;
- показник плинності кадрів;
- показник вікової структури персоналу;
- показник постійності персоналу;
- інтелектуальний рівень працівників підприємства.

Методичні рекомендації до вивчення питань плану:

1. Сутність інтелектуальної і кадрової складових економічної безпеки

Належний рівень економічної безпеки значною мірою залежить від інтелекту і професіоналізму кадрів, що працюють на підприємстві. Негативно впливають на цю складову звільнення провідних висококваліфікованих працівників, що призводить до ослаблення інтелектуального потенціалу; зниження частки інженерно-технічних працівників і науковців у загальній чисельності працівників; зниження винахідницької і раціоналізаторської активності; зниження освітнього рівня працівників.

Склад кадрів безпосередньо впливає на рівень економічної безпеки на підприємстві. Негативний вплив на кадрову складову мають:

Внутрішні загрози:

- невідповідність кваліфікації працівників вимогам до них;
- недостатня кваліфікація працівників;
- слабка організація системи управління персоналом;
- слабка організація системи навчання;
- неефективна система мотивації;
- помилки в плануванні ресурсів персоналу;
- зниження кількості раціоналізаторських пропозицій та ініціатив;
- відхід кваліфікованих працівників;

- працівники зорієнтовані на вирішення внутрішніх тактичних завдань;
- відсутність корпоративної політики або вона «слабка»;
- неякісні перевірки кандидатів на роботу.

Зовнішні загрози:

- умови мотивації у конкурентів кращі;
- настанова конкурентів на переманювання;
- тиск на працівників ззовні;
- потрапляння працівників у різні види залежності;
- інфляційні процеси (необхідно враховувати під час розрахунку заробітної плати і прогнозувати її динаміку).

За цю складову економічної безпеки має відповідати служба з персоналу підприємства.

Головними *групами критеріїв* безпосередньо в кадровій безпеці є показники:

- чисельного складу персоналу та його динаміки;
- кваліфікації й інтелектуального потенціалу;
- ефективності використання персоналу;
- якості мотиваційної системи.

2. Забезпечення інтелектуальної і кадрової складових економічної безпеки

Забезпечення інтелектуальної і кадрової складових економічної безпеки охоплює взаємопов'язані та водночас самостійні напрямки діяльності того чи іншого суб'єкта господарювання:

- перший зорієнтований на роботу з персоналом підприємства, на підвищення ефективності діяльності всіх категорій персоналу;
- другий – на збереження та розвиток інтелектуального потенціалу, тобто сукупності прав на інтелектуальну власність або на її використання (у тому числі патентів і ліцензій) та на поповнення знань і професійного досвіду працівників підприємства.

Процес планування й управління персоналом спрямований на забезпечення належного рівня економічної безпеки, має охоплювати організацію системи підбору, наймання, навчання і мотивації праці необхідних працівників, зокрема, матеріальні та моральні стимули, престижність професії і волю до творчості, забезпечення соціальними благами.

3. Функції і завдання кадрової служби у сфері забезпечення економічної безпеки

Кадрова служба зобов'язана:

1. Забезпечити розроблення поточних і планових величин показників кадрової безпеки для стратегічного й оперативного планування.

2. Здійснювати постійний моніторинг показників у сфері своєї відповідальності.

3. Надавати з різною періодичністю і в певному обсязі дані звітності за станом відповідних критеріїв.

4. Негайно повідомляти в орган управління та службу безпеки про зміну тенденцій величин.

5. Брати участь у розробленні та реалізації сценаріїв і заходів щодо стабілізації параметрів діяльності підприємства тощо.

Повноваження. Для правильного розуміння своєї ролі в забезпеченні життєдіяльності компанії кадрова служба повинна мати відповідні повноваження щодо гарантування економічної безпеки. Ці повноваження насамперед мають бути публічно делеговані та документовані.

Комунікації. Передусім потрібно виділити можливість прямого виходу на керівництво підприємства при отриманні сигналу про порушення в системі кадрової безпеки. Вихід має бути не тільки без посередників, а й оперативним, екстреним у разі потреби. Важливим є також оперативний зв'язок керівника кадрової служби з начальником служби безпеки.

Моніторинг – відстеження певних параметрів. Крім того: - моніторинг каналів неофіційної (кулуарної) інформації; - моніторинг змін у законодавстві; - моніторинг ринку праці. За допомогою наявних ресурсів у вигляді інформації, можна відстежити умови праці та мотивації у конкурентів, стан ринку праці щодо «гарячих» вакансій, рівень безробіття в регіоні і т.д.

Конфліктологія. Деякі конфлікти (наприклад, міжособистісні, організаційні) можна розглядати як загрозу безпеці.

Контроль. Кадрова служба зобов'язана контролювати виконання працівниками та суміжними підрозділами відповідних процедур.

Запитання для самоконтролю

1. Дайте визначення поняття «кадрова безпека».
2. Обґрунтуйте, яке місце займає кадрова безпека в структурі соціально-економічної безпеки підприємства?
3. Розкрийте складові кадрової безпеки підприємства.
4. Проаналізуйте, від яких чинників залежить ефективність та продуктивність роботи персоналу?
5. Охарактеризуйте види порушень при недотриманні кадрової безпеки.
6. Яку звітність підприємства можна використати для визначення показників оцінки кадрової безпеки?
7. Які Вам відомі методи протидії загрозі переманювання співробітників підприємства?

Тести для самоперевірки

1. Невідповідність кваліфікації працівників вимогам до них, слабка організація системи управління персоналом тощо є загрозами:

- А) інноваційної безпеки;
- Б) кадрової безпеки;
- В) силової безпеки;
- Г) ринкової безпеки.

2. Плинність персоналу характеризує рівень:

- А) інноваційної безпеки;
- Б) силової безпеки;
- В) інтерфейсної безпеки;
- Г) кадрової безпеки.

3. Основними принципами побудови нормальних соціально-психологічних відносин у трудовому колективі є:

- А) свобода висловлювань й ініціативи; солідарність; поінформованість; мотивація;
- Б) свобода висловлювань й ініціативи; солідарність; поінформованість; справедливість; взаємоповага;
- В) солідарність; поінформованість; справедливість; взаємоповага.

4. Оборот за вибуттям являє собою:

- А) чисельність осіб, що звільнилися з організації за даний період, згрупованих за причинами звільнення;
- Б) число осіб, зарахованих на роботу;
- В) сумарну чисельність осіб, що звільнилися з організації та зараховані на роботу.

5. Показник фондоозброєності праці характеризує:

- А) кадрову безпеку;
- Б) інноваційну безпеку;
- В) техніко-технологічну безпеку;
- Г) екологічну безпеку.

6. З точки зору безпеки психологічний відбір персоналу переслідує такі основні цілі:

- А) виявлення осіб, що раніше мали судимість, злочинні зв'язки;
- Б) визначення характеру злочинних нахилів, схильності кандидата до здійснення протиправних дій;
- В) виявлення кваліфікації кандидата на роботу;
- Г) встановлення фактів, що свідчать про морально-психологічну ненадійність, нестійкість, неповноцінність і уразливість кандидата на роботу;
- Д) правильні відповіді – А), Б) і В);
- Е) правильні відповіді – А), Б) і Г).

7. Така якість персоналу, як збереження моральної стійкості та лояльності до підприємства, в якому працюють, має назву:

- А) надійність;
- Б) постійність;
- В) відповідальність;
- Г) психологічна стійкість.

8. До напрямків попередження нелояльності працівників будь-якої організації відносять:

- А) проведення періодичних атестацій працівників;
- Б) створення умов, при яких працівнику буде вигідно здійснювати дії, що завдають шкоди організації та її керівництву;
- В) взяття підписки про нерозголошення службової інформації;
- Г) правильні відповіді – Б) і В);
- Д) правильні відповіді – А) і В).

9. Комплекс своєчасних захисних заходів, спрямованих на недопущення виникнення негативних явищ, які можуть завдати шкоди (втрати) підприємству, має назву:

- А) внутрішньофірмова профілактична робота менеджера з безпеки;
- Б) перевірка лояльності персоналу;
- В) професійний відбір персоналу.

Задача

Розрахувати та оцінити показники кадрової безпеки підприємства, використовуючи вихідні дані, що подано в табл. 6.1.

Таблиця 6.1 – Вихідні дані для розрахунку показників кадрової безпеки підприємства

Назва показника	Рік	
	2018	2019
1. Середньоспискова чисельність працівників, осіб	153	153
2. Вибуло працівників за власним бажанням, осіб	16	14
3. Середньорічна вартість основних фондів, тис. грн	15543,7	16328,9
4. Середньорічна вартість основних фондів невиробничого призначення, тис. грн	5353,0	5621,5
5. Кількість працівників, які за віком фізично старі, старі їх знання та кваліфікація, осіб	47	43

Оцінимо рівень кадрової безпеки підприємства за такими показниками:

– коефіцієнт плинності кадрів (K_n):

$$K_n = \frac{\sum \mathcal{U}_3}{O}, \quad (6.1)$$

де $Чз$ – кількість працівників, які були звільнені за розрахунковий період, осіб;

O – загальна чисельність працівників підприємства, осіб;

– коефіцієнт фізичного старіння кадрів ($Кв$):

$$Кв = \frac{Oв}{O}, \quad (6.2)$$

де $Oв$ – кількість працівників, які за віком фізично старі, старі їх знання та кваліфікація;

– фондоозброєність працівників ($Фo$) – відношення вартості основних засобів підприємства до загальної чисельності працівників підприємства;

– фондоозброєність працівників підприємства основними засобами невиробничого призначення ($Фно$) – відношення вартості основних засобів підприємства невиробничого призначення до загальної чисельності працівників підприємства.

Чим нижче значення коефіцієнта плинності кадрів та коефіцієнта фізичного старіння кадрів і чим більше фондоозброєність працівників засобами виробничого та невиробничого призначення, тим вище рівень кадрової безпеки підприємства.

Таблиця 6.2 – Показники за рівнями кадрової безпеки підприємства [2]

Назва показника	Рівень кадрової безпеки			
	Абсолютна безпека (1 бал)	Задовільна безпека (2 бали)	Незадовільна безпека (3 бали)	Критична безпека (4 бали)
$Кп$	$0,003 \leq Kп < 0,052$	$0,052 \leq Kп < 0,102$	$0,102 \leq Kп < 0,152$	$0,152 \leq Kп < 0,200$
$Кв$	$0,200 \leq Kв < 0,255$	$0,255 \leq Kв < 0,311$	$0,311 \leq Kв < 0,367$	$0,367 \leq Kв < 0,423$
$Фo$	$182 \geq Фo > 139$	$139 \geq Фo > 95$	$95 \geq Фo > 51$	$51 \geq Фo > 11$
$Фно$	$106 \leq Фно < 142$	$69 \leq Фно < 106$	$32 \leq Фно < 69$	$0 \leq Фно < 31$

Таблиця 6.3 – Оцінка рівня кадрової безпеки підприємства

Назва показника	Вагомість	Розрахована величина у 2018 році	Бальна оцінка у 2018 році	Розрахована величина у 2019 році	Бальна оцінка у 2019 році
Коефіцієнт плинності кадрів ($Кп$), частка од.	0,3	0,105	3	0,092	2
Коефіцієнт фізичного старіння кадрів ($Кв$), частка од.	0,3	0,307	2	0,281	2
Фондоозброєність працівників ($Фo$), тис. грн/чол.	0,2	101,59	2	106,72	2
Фондоозброєність працівників підприємства фондами	0,2	34,99	3	36,74	3

невиробничого призначення (<i>Фно</i>), тис. грн/чол.					
--	--	--	--	--	--

Визначимо рівень кадрової безпеки:

2018 рік: $0,3 \cdot 3 + 0,3 \cdot 2 + 0,2 \cdot 2 + 0,2 \cdot 3 = 0,9 + 0,6 + 0,4 + 0,6 = 2,5$ (рівень між задовільною та незадовільною безпекою);

2019 рік: $0,3 \cdot 2 + 0,3 \cdot 2 + 0,2 \cdot 2 + 0,2 \cdot 3 = 0,6 + 0,6 + 0,4 + 0,6 = 2,2$ (тяжіє до задовільного рівня).

Задачі для самостійного розв'язання

Задача 1. Розрахувати та оцінити рівень кадрової безпеки підприємства, використовуючи дані, що подано в табл. 6.4.

Таблиця 6.4 – Вихідні та розрахункові дані

Назва показника	Рік		Зміна	
	2018	2019	абсол.	відн., %
1	3	4	5	6
1. Середньоспискова чисельність працівників, осіб	153	153		
2. Вибуло працівників за власним бажанням, осіб	21	21		
3. Середньорічна вартість основних фондів, тис. грн	115543,7	134328,9		
4. Середньорічна вартість основних фондів невиробничого призначення, тис. грн	2353,0	2421,0		
5. Кількість працівників, які за віком фізично старі, старі їх знання та кваліфікація, осіб	12	10		

Продовження таблиці 6.4

1	2	3	4	5
6. Фондоозброєність працівників (<i>Фo</i>), тис. грн/чол.				
7. Коефіцієнт плинності кадрів (<i>Кп</i>), частка од.				
8. Фондоозброєність працівників підприємства фондами невиробничого призначення (<i>Фно</i>), тис. грн/чол.				
9. Коефіцієнт фізичного старіння кадрів (<i>Кв</i>), частка од.				

Задача 2. Розрахувати та оцінити рівень кадрової безпеки підприємства, використовуючи дані, що подано в табл. 6.5.

Таблиця 6.5 – Вихідні та розрахункові дані

Назва показника	Рік		Зміна	
	2018	2019	абсол.	відн., %
1	3	4	5	6
1. Середньоспискова чисельність працівників, осіб	247	265		
2. Вибуло працівників за власним бажанням, осіб	18	25		
3. Середньорічна вартість основних фондів, тис. грн	226909,8	256743,9		
4. Середньорічна вартість основних фондів невиробничого призначення, тис. грн	4367,4	4460,6		
5. Кількість працівників, які за віком фізично старі, старі їх знання та кваліфікація, осіб	11	7		
6. Фондоозброєність працівників (Φo), тис. грн/чол.				
7. Коефіцієнт плинності кадрів (Kn), частка од.				
8. Фондоозброєність працівників підприємства фондами невиробничого призначення (Φno), тис. грн/чол.				
9. Коефіцієнт фізичного старіння кадрів ($Kв$), частка. од				

ТЕМА 7. БЕЗПЕКА ПІДПРИЄМСТВА У ТЕХНІКО-ТЕХНОЛОГІЧНІЙ І ПРАВОВІЙ СФЕРАХ

Цілі практичного заняття:

- з'ясувати сутність техніко-технологічної складової економічної безпеки підприємства;
- визначити внутрішні та зовнішні загрози техніко-технологічної складової економічної безпеки підприємства;
- ознайомитися з алгоритмом забезпечення техніко-технологічної безпеки підприємства;
- опанувати методикою оцінки рівня техніко-технологічної безпеки підприємства;
- визначити сутність політико-правової безпеки підприємства;
- розглянути внутрішні та зовнішні загрози політико-правової безпеки підприємства;
- ознайомитися з методикою оцінки політико-правової безпеки підприємства.

План:

1. Сутність техніко-технологічної складової економічної безпеки.
2. Безпека підприємства в політико-правовій сфері.

Основні терміни та поняття:

- техніко-технологічна безпека підприємства;
- технологічний потенціал підприємства;
- фондівдача;
- фондоозброєність праці;
- коефіцієнт вибуття основних фондів;
- коефіцієнт оновлення основних фондів;
- матеріаломісткість;
- коефіцієнт корисного використання матеріалів;
- політико-правова безпека підприємства;
- коефіцієнт платіжної дисципліни;
- коефіцієнт якості юридичних послуг;
- коефіцієнт юридичного менеджменту.

Методичні рекомендації до вивчення питань плану:

1. Сутність техніко-технологічної складової економічної безпеки

Техніко-технологічна безпека підприємства (ТТБП) полягає у рівні відповідності застосовуваних на підприємстві технологій найкращим світовим аналогам за оптимізації витрат. До негативних впливів на цю складову належать:

- дії, спрямовані на підрив технологічного потенціалу підприємства;
- порушення технологічної дисципліни;
- моральне старіння використовуваних технологій.

Зовнішніми загрозами послаблення ТТБП можна вважати брак зовнішніх і внутрішніх інвестицій. Усе це призводить до використання застарілої техніки, технології і до істотної загрози ТТБП.

Внутрішні загрози ТТБП – неефективна організація виробничого процесу, недостатньо кваліфіковані працівники, високий ступінь спрацьованості основного капіталу тощо, який на підприємствах України становить 60-70%, а в деяких галузях сягає 80-85%. Така негативна тенденція зростає, тому фінансові ресурси підприємства обов'язково потрібно спрямувати на оновлення техніки та технології.

Внутрішні ресурсні загрози ТТБП виникають унаслідок неефективного управління оборотними засобами підприємства в усіх фазах циклу оборотності оборотних засобів. Проблеми з матеріальними ресурсами стимулюють впровадження у виробництво нових технологічних процесів, які дають змогу виготовити продукцію з меншими матеріальними витратами, вдосконалити систему розрахунків. За цю складову економічної безпеки має відповідати

технологічна служба (здійснює контроль за технологічною дисципліною, удосконалює наявні та розробляти нові ефективні технології).

2. Безпека підприємства в політико-правовій сфері

Політико-правова безпека підприємства (ППБП) – це захист від надмірного податкового тиску, нестабільного законодавства, неефективної роботи юридичного відділу підприємства. Правова складова полягає у всебічному правовому забезпеченні діяльності підприємства, дотриманні чинного законодавства.

Основними *причинами виникнення внутрішніх негативних впливів* можуть бути:

- недостатня правова захищеність інтересів підприємства в договірній та іншій діловій документації;
- низька кваліфікація працівників юридичної служби відповідного суб'єкта господарювання та помилки у підборі персоналу цієї служби;
- порушення юридичних прав підприємства та його працівників;
- навмисне чи ненавмисне розголошення комерційно важливих відомостей;
- порушення норм патентного права;
- недостатнє фінансування юридичного забезпечення підприємницької або іншої діяльності;
- небажання чи нездатність підприємства активно впливати на зовнішнє політико-правове середовище його діяльності.

Останнє виявляється у слабкому правовому опрацюванні договірних відносин певного суб'єкта господарювання з іншими, невмінні захищати інтереси підприємства в конфліктних ситуаціях, неефективному плануванні юридичного забезпечення діяльності.

Причинами виникнення *зовнішніх негативних впливів* є:

1) політичні:

- а) зіткнення інтересів суспільних груп (верств) населення з економічних, національних, релігійних та інших мотивів;
- б) військові конфлікти (дії);
- в) економічна та політична блокада, ембарго;
- г) фінансові та політичні кризи світового (міжнародного) характеру.

2) законодавчо-правові:

- а) досягнення власних політичних та інших цілей партіями (суспільними рухами), що перебувають при владі;
- б) зміна положень чинного законодавства з питань власності, господарського та трудового права, оподаткування тощо.

Для оцінки рівня безпеки підприємства у політико-правовій сфері використовують показники, що подано в табл. 7.1.

Таблиця 7.1 – Показники оцінки рівня безпеки підприємства у політико-правовій сфері

№ з/п	Назва показника	Формула розрахунку	Порогові значення показників	Умовні позначення
1.	Коефіцієнт платіжної дисципліни (Кпл.д.)	$K_{пл.д.} = (Поп - ШС) / Поп$	1	Поп – прибуток від операційної діяльності, грн ШС – збитки від штрафних санкцій, грн
2.	Коефіцієнт якості юридичних послуг (Кя.юр.п.)	$K_{я.юр.п.} = Свиг / Сзаг$	1	Свиг – судові справи, виграні в суді, од. Сзаг – загальна кількість судових позовів підприємства, од.
3.	Коефіцієнт юридичного менеджменту (Кюр.м.)	$K_{юр.м.} = Пвід / Пнар$	1	Пвід – дохід від відшкодованих штрафів, тис. грн Пнар – дохід від нарахованих штрафів підприємству, тис. грн

Для оцінки рівня політико-правової безпеки визначають коефіцієнт співвідношення втрат підприємства внаслідок порушення трудових норм до загального розміру відвернутих юридичною службою втрат.

Якщо втрат немає, то підприємство характеризується абсолютною правовою безпекою. Якщо втрати становлять: 25-50% – нестабільний стан; 50-75% – критичний стан; 75-100% – критичний стан.

Запитання для самоконтролю

1. Охарактеризуйте зміст техніко-технологічної безпеки підприємства.
2. Проаналізуйте основні загрози техніко-технологічної безпеки підприємства.
3. За допомогою яких показників можна проаналізувати рівень забезпечення техніко-технологічної безпеки підприємства?
4. Наведіть етапи забезпечення техніко-технологічної безпеки підприємства.
5. У чому полягає сутність політико-правової безпеки підприємства?
6. Визначте основні внутрішні та зовнішні загрози політико-правової безпеки підприємства.
7. Які показники характеризують стан політико-правової безпеки підприємства?

Тести для самоперевірки

1. До чинників техніко-технологічної безпеки підприємства належать:
А) середня зарплата наукового керівника;

- Б) капіталовкладення;
- В) тривалість робочого тижня;
- Г) введення в дію нових основних виробничих засобів.

2. До шляхів зміцнення ресурсної безпеки підприємства відносять:

- А) вдосконалення систем розрахунків та підвищення продуктивності праці;
- Б) створення у структурі інформаційного центру спеціальної групи фінансових працівників, яка б контролювала нарахування та сплату податків та зборів;
- В) розвиток соціальної інфраструктури підприємства та підвищення матеріальної відповідальності працівників за результати своєї праці.

3. Основними причинами виникнення внутрішніх негативних впливів на політико-правову складову є:

- А) недостатнє фінансування юридичного забезпечення бізнесу;
- Б) політичні кризи міжнародного характеру;
- В) зміна положення чинного законодавства з питань власності, оподаткування;
- Г) низька кваліфікація робітників юридичної служби підприємства.

4. Техніко-технологічна безпека підприємства характеризується:

- А) рівнем відповідності застосовуваних на підприємстві технологій найкращим світовим аналогам за оптимізації витрат;
- Б) рівнем захисту від руйнівного впливу природних, техногенних чинників і наслідків господарської діяльності підприємства;
- В) рівнем захисту майна підприємства від кримінальних посягань.

5. Шкідливі та непродумані норми внутрішнього розпорядку, посадові положення, інструкції, розпорядження, рішення трудового колективу складають:

- А) зовнішні силові загрози підприємства;
- Б) внутрішні кадрові загрози підприємства;
- В) внутрішні нормативно-правові загрози підприємства;
- Г) зовнішні нормативно-правові загрози підприємства.

Задача

Оцінити рівень техніко-технологічної складової економічної безпеки підприємства, використовуючи дані табл. 7.2.

Таблиця 7.2 – Вихідні дані для оцінки рівня техніко-технологічної складової економічної безпеки підприємства

Назва показника	Величина		Зміна абсолютна
	2018 р.	2019 р.	

1	2	3	4
1. Чистий виторг від реалізації продукції (робіт, послуг), тис. грн (<i>V реал.</i>)	4 014 356,0	5 677 385,0	1 663 029,0
2. Первісна вартість основних фондів, тис. грн (<i>Ф перв.</i>)	2 636 526,0	2 657 665,0	21 139,0
3. Середньорічна вартість основних фондів, тис. грн (<i>Ф сер.р.</i>)	424 790,5	405 228,0	-19 562,5
4. Чисельність промислово-виробничого персоналу (ПВП), чол. (<i>Ч пвп</i>)	6505	6532	27
5. Вартість основних фондів на початок року, тис. грн (<i>Ф поч.р.</i>)	439 898,0	410 256,0	-29 642,0
6. Вартість вибулих основних фондів протягом року, тис. грн (<i>Ф виб.</i>)	11 154,0	15 483,0	4 329,0
7. Вартість придбаних основних фондів протягом року, тис. грн (<i>Ф придб.</i>)	25 741,0	36 622,0	10 881,0
8. Сума зносу основних фондів, тис. грн (<i>СЗн.</i>)	2 225 725,0	2 257 038,0	31 313,0
9. Матеріальні витрати, тис. грн (<i>МВ</i>)	3 293 497,0	4 705 909,0	1 412 412,0
10. Вартість відходів, тис. грн (<i>В відх.</i>)	520 848,5	741 477,0	220 628,5
11. Вартість браку за собівартістю реалізованої продукції, тис. грн (<i>В бр.</i>)	6 111,0	11 468,0	5357,0
12. Собівартість реалізованої продукції (робіт, послуг), тис. грн (<i>С рп</i>)	3 473 613,0	5 126 520,0	1 652 907,0

Розрахуємо показники, що характеризують рівень безпеки техніко-технологічної складової економічної безпеки підприємства:

1) фондівіддача:

$$\Phi_v = V \text{ реал.} / \Phi \text{ сер.р.} \quad (7.1)$$

$$\Phi_v^{2018} = 4\,014\,356,0 / 424\,790,5 = 9,45 \text{ грн/грн};$$

$$\Phi_v^{2019} = 5\,677\,385,0 / 405\,228,0 = 14,01 \text{ грн/грн.}$$

Показник фондівіддачі повинен прагнути до збільшення.

2) фондоозброєність праці:

$$\Phi_{oz} = \Phi \text{ сер.р.} / \text{Ч пвп.} \quad (7.2)$$

$$\Phi_{oz}^{2018} = 424\,790,5 / 6505 = 65,30 \text{ грн/чол.};$$

$$\Phi_{oz}^{2019} = 405\,228,0 / 6532 = 62,04 \text{ грн/чол.}$$

Показник повинен прагнути до зростання не стільки шляхом зменшення чисельності персоналу, скільки шляхом нарощування обсягів технічного потенціалу.

3) коефіцієнт вибуття основних фондів:

$$K \text{ виб.} = \Phi \text{ виб.} / \Phi \text{ поч.р.} \quad (7.3)$$

$$\Phi \text{ виб.}^{2018} = 11\,154,0 / 439\,898,0 = 0,025;$$

$$\Phi \text{ виб.}^{2019} = 15\,483,0 / 410\,256,0 = 0,038.$$

Величина показника має тенденцію до зростання, що позитивно характеризує політику підприємства щодо вибуття з експлуатації застарілих основних фондів.

4) коефіцієнт оновлення основних фондів:

$$K_{он.} = \Phi \text{ придб.} / \Phi \text{ поч.р.} \quad (7.4)$$

$$\Phi_{он.}^{2018} = 25\,741,0 / 439\,898,0 = 0,059;$$

$$\Phi_{он.}^{2019} = 36\,622,0 / 410\,256,0 = 0,089.$$

Величина показника має тенденцію до зростання, що позитивно характеризує політику підприємства щодо відновлення основних фондів.

5) коефіцієнт зносу основних фондів:

$$K_{зн.} = C_{зн.} / \Phi \text{ перв.} \quad (7.5)$$

$$\Phi_{зн.}^{2018} = 2\,225\,725,0 / 2\,636\,526,0 = 0,844;$$

$$\Phi_{зн.}^{2019} = 2\,257\,038,0 / 2\,657\,665,0 = 0,849.$$

Величина показника перевищує допустимі 50% зносу основних фондів щодо забезпечення безпеки підприємства, крім того, вона має тенденцію до зростання, що негативно характеризує стан основних фондів.

б) матеріаломісткість:

$$M_e = MB / B \text{ реал.} \quad (7.6)$$

$$M_e^{2018} = 3\,293\,497,0 / 4\,014\,356,0 = 0,820 \text{ грн/грн, або } 82,0\%;$$

$$M_e^{2019} = 4\,705\,909,0 / 5\,677\,385,0 = 0,829 \text{ грн/грн, або } 82,9\%.$$

Рекомендоване значення показника в границях 10-30%.

7) коефіцієнт корисного використання матеріалів:

$$K_{к.в.м.} = (MB - B \text{ відх.}) / MB \quad (7.7)$$

$$K_{к.в.м.}^{2018} = (3\,293\,497,0 - 520\,848,5) / 3\,293\,497,0 = 0,8419 \text{ грн/грн, або } 84,19\%;$$

$$K_{к.в.м.}^{2019} = (4\,705\,909,0 - 741\,477,0) / 4\,705\,909,0 = 0,8424 \text{ грн/грн, або } 84,24\%.$$

Величина показника повинна прагнути до 1,0.

8) коефіцієнт браку:

$$K_{бр.} = B \text{ бр.} / C \text{ рп.} \quad (7.8)$$

$$K_{бр.}^{2018} = 6\,111,0 / 3\,473\,613,0 = 0,0018 \text{ грн/грн, або } 0,18\%;$$

$K_{бр.}^{2019} = 11\,468,0 / 5\,126\,520,0 = 0,0022$ грн/грн, або 0,22%.

Рекомендоване значення показника в границях 1,0-3,0%.

9) середній термін використання наявного обладнання складає 10 років.

10) штрафів за неякісну продукцію немає.

Результат розрахунку подано в табл. 7.3.

Таблиця 7.3 – Показники рівня техніко-технологічної складової економічної безпеки підприємства

Назва показника	Величина		Зміна	
	2018 р.	2019 р.	абсолютна	відн., %
1. Фондовіддача, грн/грн	9,45	14,01	4,56	48,25
2. Фондоозброєність праці, грн/чол.	65,30	62,04	-3,26	-4,99
3. Коефіцієнт вибуття основних фондів, частка од.	0,025	0,038	0,013	52,00
4. Коефіцієнт оновлення основних фондів, частка од.	0,059	0,089	0,030	50,85
5. Коефіцієнт зносу основних фондів, частка од.	0,844	0,849	0,005	0,59
6. Матеріаломісткість, грн/грн	0,820	0,829	0,009	1,10
7. Коефіцієнт корисного використання матеріалів, грн/грн	0,8419	0,8424	0,0005	0,06
8. Коефіцієнт браку, грн/грн	0,0018	0,0022	0,0004	22,22
9. Середній термін використання наявного обладнання, років	10	10	0	–
10. Штрафи за неякісну продукцію	немає	немає	–	–

Задачі для самостійного розв'язання

Задача 1. Розрахувати та оцінити рівень техніко-технологічної безпеки підприємства, використовуючи дані, що подано в табл. 7.4.

Таблиця 7.4 – Вихідні та розрахункові дані

Назва показника	Величина		Зміна абсолютна
	2018 р.	2019 р.	
1	2	3	4
1. Чистий виторг від реалізації продукції (робіт, послуг), тис. грн	278 000,0	302 400,0	
2. Первісна вартість основних фондів, тис. грн	189 790,0	178 500,0	
3. Середньорічна вартість основних фондів, тис. грн	113 771,5	111 149,0	
4. Чисельність промислово-виробничого персоналу (ПВП), чол.	145	152	
5. Вартість основних фондів на початок року, тис. грн	113 900,0	111 256,0	
6. Вартість вибулих основних фондів протягом року, тис. грн	154,0	143,0	
7. Вартість придбаних основних фондів протягом року, тис. грн	25,0	36,0	
8. Сума зносу основних фондів, тис. грн	2 800,0	3 025,0	

9. Матеріальні витрати, тис. грн	216 497,0	269 909,0	
10. Вартість відходів, тис. грн	8,5	7,0	
11. Вартість браку за собівартістю реалізованої продукції, тис. грн	0,4	0,5	
12. Собівартість реалізованої продукції (робіт, послуг), тис. грн	247 900,0	287 950,0	
13. Фондовіддача, грн/грн			
14. Фондоозброєність праці, грн/чол.			
15. Коефіцієнт вибуття основних фондів, частка од.			
16. Коефіцієнт оновлення основних фондів, частка од.			
17. Коефіцієнт зносу основних фондів, частка од.			
18. Матеріаломісткість, грн/грн			
19. Коефіцієнт корисного використання матеріалів, грн/грн			
20. Коефіцієнт браку, %			

Задача 2. Оцінити безпеку підприємства в політико-правовій сфері, використовуючи дані, що подано в табл. 7.5.

Таблиця 7.5 – Вихідні та розрахункові дані

Назва показника	2018 р.	2019 р.	Зміна	
			абс.	відн., %
1. Прибуток від операційної діяльності, тис. грн	405,0	483,0		
2. Дохід підприємства від нарахованих штрафних санкцій, тис. грн	98,0	94,0		
3. Збитки від штрафних санкцій, тис. грн	28,0	34,0		
4. Дохід від відшкодованих штрафних санкцій, тис. грн	72,0	68,0		
5. Судові справи, виграні в суді, од.	3	2		
6. Загальна кількість судових позовів підприємства, од.	4	3		
7. Збитки підприємства внаслідок порушення трудових норм, тис. грн	41,0	43,0		
8. Відвернені юридичною службою втрати, тис. грн	94,0	127,0		
9. Коефіцієнт платіжної дисципліни (Кпл.д.), частка од.				
10. Коефіцієнт якості юридичних послуг (Кя.юр.п.), частка од.				

11. Коефіцієнт юридичного менеджменту (<i>Кюр.м.</i>), частка од.				
12. Рівень порогової безпеки (<i>К пор.б.</i>), частка од.				

ТЕМА 8. БЕЗПЕКА ПІДПРИЄМСТВА В ІНФОРМАЦІЙНІЙ СФЕРІ

Цілі практичного заняття:

- визначити сутність та значення процесу інформаційної безпеки як складової економічної безпеки підприємства;
- з'ясувати основні загрози інформаційної безпеки підприємства;
- визначити особливості моделі побудови системи інформаційної безпеки підприємства.

План:

1. Особливості інформаційної складової економічної безпеки підприємства.
2. Модель побудови системи інформаційної безпеки.

Основні терміни та поняття:

- інформаційна безпека підприємства;
- загрози щодо інформаційної безпеки;
- джерела зовнішніх загроз інформаційної безпеки;
- джерела внутрішніх загроз інформаційної безпеки;
- методи забезпечення інформаційної безпеки;
- рівень інформаційної безпеки підприємства.

Методичні рекомендації до вивчення питань плану:

1. Особливості інформаційної складової економічної безпеки підприємства

Інформаційна складова полягає у здійсненні ефективного інформаційно-аналітичного забезпечення господарської діяльності підприємства. Відповідні служби виконують при цьому певні функції, які в сукупності характеризують процес створення та захисту інформаційної складової економічної безпеки. До таких функцій належать:

- 1) збирання всіх видів інформації про діяльність того чи того суб'єкта господарювання;
- 2) аналіз одержуваної інформації з обов'язковим дотриманням загальноприйнятих принципів і методів;
- 3) прогнозування тенденцій розвитку науково-технологічних, економічних і політичних процесів;
- 4) оцінка рівня економічної безпеки за всіма складовими та в цілому, розроблення рекомендацій для підвищення цього рівня на конкретному суб'єкті господарювання;
- 5) інші види діяльності з розроблення інформаційної складової економічної безпеки.

Головною метою будь-якої системи інформаційної безпеки є гарантування стійкого функціонування об'єкта, запобігання загрозам його безпеки, захист законних інтересів замовника від протиправних посягань, запобігання розкраданню грошових коштів; розголошуванню, втратам, витоку, спотворенню та знищенню службової інформації; забезпечення нормальної виробничої діяльності всіх підрозділів об'єкта. Система інформаційної безпеки має також сприяти підвищенню якості послуг, що надаються, і гарантій безпеки майнових прав та інтересів клієнтів.

Досягти поставлених цілей можна при вирішенні таких основних **завдань**:

- віднесення інформації до категорії обмеженого доступу (службова таємниця);
- прогнозування та своєчасне виявлення загроз безпеці інформаційних ресурсів причин і умов, що сприяють фінансовим, матеріальним і моральним збиткам, порушенню нормального функціонування та розвитку об'єкта;
- створення умов функціонування з найменшою ймовірністю реалізації загроз безпеці інформаційних ресурсів і зумовлення різних видів збитку;
- створення механізму й умов оперативного реагування на загрози інформаційній безпеці та прояви негативних тенденцій у функціонуванні, ефективно припинення посягань на ресурси на основі правових, організаційних і технічних заходів, засобів гарантування безпеки;
- створення умов для максимально можливого відшкодування і локалізації збитку, завданого неправомірними діями фізичних і юридичних осіб,

ослаблення негативного впливу наслідків порушення інформаційної безпеки на досягнення стратегічних цілей.

Показники безпеки підприємства в інформаційній сфері подано в табл. 8.1.

Таблиця 8.1 – Показники безпеки підприємства в інформаційній сфері

№ по р	Назва показника	Формула розрахунку	Граничне значення показника, тенденція	Умовні позначення
1	2	3	4	5
1	Продуктивність інформації (Пін.)	$P_{ін.} = P_{п.}/V_{ін.}$	До зростання	$P_{п.}$ – обсяг виробництва продукції, грн; $V_{ін.}$ – витрати на придбання інформаційних ресурсів, грн
2	Коефіцієнт інформаційної озброєності (Кін.озб.)	$K_{ін.озб.} = V_{ін.}/СрЧП$	>20%	$V_{ін.}$ – витрати на придбання інформаційних ресурсів, грн; $СрЧП$ – середньооблікова чисельність персоналу підприємства, осіб

Продовження таблиці 8.1

1	2	3	4	5
3	Коефіцієнт захищеності інформації (Кін.зах.)	$K_{ін.зах.} = V_{зах.}/V_{ін.}$	$\leq 20\%$	$V_{зах.}$ – витрати підприємства на захист інформаційних ресурсів, грн; $V_{ін.}$ – витрати на придбання інформаційних ресурсів, грн
4	Рівень повноти інформації (Рп.ін.)	$R_{п.ін.} = O_{ін.ос.}/O_{пр.р.}$	1	$O_{ін.ос.}$ – обсяг інформації, що є в розпорядженні особи, яка приймає рішення, кБ; $O_{пр.р.}$ – обсяг інформації, необхідної для прийняття цього рішення, кБ
5	Рівень точності інформації (Рт.ін.)	$R_{т.ін.} = O_{ін.рел.}/O_{наявн.ін.}$	1	$O_{ін.рел.}$ – обсяг релевантної інформації, кБ; $O_{наявн.ін.}$ – обсяг наявної інформації, кБ
6	Рівень суперечливої інформації (Рс.ін.)	$R_{с.ін.} = K_{нез.св.}/K_{заг.}$	1	$K_{нез.св.}$ – кількість незалежних свідчень на користь ухвалення рішення, од.; $K_{заг.}$ – загальна кількість незалежних свідчень у сумарному обсязі релевантної інформації, од.

Рівень інформаційної безпеки визначають за формулою:

$$R_{ін.б.} = R_{п.ін.} \cdot R_{т.ін.} \cdot R_{с.ін.} \quad (8.1)$$

Рівні безпеки:

$R_{ін.б.} \geq 0,7$ високий рівень безпеки;

$0,3 \leq R_{ін.б.} < 0,7$ – середній рівень безпеки;

$R_{ін.б.} < 0,3$ – низький рівень безпеки.

2. Модель побудови системи інформаційної безпеки

Модель інформаційної безпеки підприємства, що подана на рис. 8.1, включає сукупність об'єктивних зовнішніх і внутрішніх чинників та їх вплив на стан інформаційної безпеки на об'єкті та на збереження матеріальних або інформаційних ресурсів.

Рис. 8.1 – Модель системи безпеки підприємства в інформаційній сфері

Об'єктивними чинниками моделі є:

- загрози інформаційній безпеці, що характеризуються вірогідністю реалізації;
- вразливі місця інформаційної системи або системи контрзаходів (системи інформаційної безпеки);
- ризик-чинник, що відображує можливий збиток організації в результаті реалізації загрози інформаційної безпеки: просочування інформації та її неправомірного використання.

Для побудови збалансованої системи інформаційної безпеки потрібно спочатку провести аналіз ризиків у сфері інформаційної безпеки. Потім визначити оптимальний рівень ризику для організації на основі заданого критерію. Систему інформаційної безпеки (контрзаходи) потрібно будувати так, щоб досягти заданого рівня ризику.

Методика дає можливість оцінити або переоцінити поточний стан інформаційної безпеки підприємства, виробити рекомендації щодо її гарантування (підвищення), знизити потенційні втрати підприємства

підвищенням стійкості функціонування корпоративної мережі, розробити концепцію і політику безпеки підприємства, а також запропонувати плани захисту його конфіденційної інформації, що передається відкритими каналами зв'язку, захисту інформації підприємства від умисного спотворення (руйнування), несанкціонованого доступу до неї, її копіювання або використання.

Запитання для самоконтролю

1. Дайте визначення інформаційної безпеки.
2. У чому полягає сутність загроз інформаційної безпеки підприємства?
3. Перерахуйте зовнішні та внутрішні джерела загроз інформаційній безпеці.
4. Назвіть, які дії можуть завдати шкоди інформаційній безпеці підприємства?
5. Які методи забезпечення інформаційної безпеки застосовує підприємство?
6. У чому полягають принципи інформаційної безпеки підприємства?
7. Назвіть, які показники розраховують для оцінки рівня інформаційної безпеки підприємства?

Тести для самоперевірки

1. Інформація у широкому розумінні – це:
 - А) відомості про осіб, предмети, факти, події, явища або процеси безвідносно до форми їхнього подання;
 - Б) відомості, знання;
 - В) знання про події та явища, що відбуваються у суспільстві, державі та навколишньому природному середовищі;
 - Г) результат зображення одного об'єкта в іншому, що використовується надалі для формування управлінських впливів.
2. Ситуація, в якій частина учасників угоди володіє вичерпною та точною інформацією, тоді як інші учасники угоди не володіють нею, має назву:
 - А) асиметрія інформації;
 - Б) неповна інформація;
 - В) приховування правдивої інформації;
 - Г) недобросовісна конкуренція.
3. Інформаційна безпека – це:
 - А) захищеність інформаційних систем і інформаційних ресурсів від внутрішніх загроз, що ускладнюють ефективне використання інформації суспільством та окремими індивідуумами;

Б) захищеність інформаційних систем і інформаційних ресурсів від зовнішніх і внутрішніх загроз, що ускладнюють ефективне використання інформації суспільством, державою та окремими індивідуумами;

В) захист інформаційних ресурсів від неправдивої, неточної і неповної інформації для забезпечення національної безпеки;

Г) задоволення потреб національної безпеки в перевірених інформаційних ресурсах.

4. Загрози інформаційній безпеці поділяють на:

А) технічні та фізичні;

Б) програмні, фізичні та технічні;

В) програмні, технічні, інформаційні та фізичні;

Г) навмисно завдані та без шкідливого умислу.

5. Загрози інформаційній безпеці можна класифікувати за такими критеріями:

А) доступністю; способом здійснення; аспектом інформаційної безпеки;

Б) способом здійснення; аспектом інформаційної безпеки; компонентами інформаційних систем, на які спрямовані загрози;

В) доступністю; способом здійснення; аспектом інформаційної безпеки; розташування загроз;

Г) розміщенням джерела загроз; способом здійснення; компонентами інформаційних систем, на які спрямовані загрози; конфіденційністю.

6. Відомості, що перебувають у володінні, користуванні або розпорядженні окремих фізичних чи юридичних осіб і поширюються за їх бажанням відповідно до передбачених ними умов – це:

А) комерційна таємниця;

Б) асиметрична інформація;

В) конфіденційна інформація;

Г) інформація з обмеженим доступом.

7. Відомості, пов'язані з виробництвом, технологічною інформацією, управлінням, фінансовою та іншою діяльністю суб'єкта господарювання, розголошення яких може завдати шкоди його інтересам – це:

А) комерційна таємниця;

Б) асиметрична інформація;

В) конфіденційна інформація;

Г) інформація з обмеженим доступом.

8. Коефіцієнт інформаційної озброєності розраховують як:

А) відношення середньоспискової чисельності працівників до суми витрат на придбання інформаційних ресурсів;

Б) відношення суми витрат на придбання інформаційних ресурсів до середньоспискової чисельності працівників;

В) різницю між виторгом від реалізації інформаційних ресурсів та витратами на придбання інформаційних ресурсів.

Задача для самостійного розв'язання

Розрахувати та оцінити рівень інформаційної безпеки підприємства, використовуючи дані, що подано в табл. 8.2.

Таблиця 8.2 – Вихідні та розрахункові дані

№	Назва показника	2018 р.	2019 р.	Зміна відносна, %
1	2	3	4	5
1	Обсяг виробництва продукції, тис. грн	2278,0	2305,0	1,18

Продовження таблиці 8.2

1	2	3	4	5
2	Витрати на придбання інформаційних ресурсів, тис. грн	36,0	48,0	33,33
3	Середньоспискова чисельність персоналу, осіб	342	338	-1,17
4	Витрати підприємства на захист інформаційних ресурсів, тис. грн	17,0	17,5	2,94
5	Обсяг інформації, що є в розпорядженні особи, яка приймає рішення, кБ	25,0	27,0	0,08
6	Обсяг інформації, необхідної для прийняття цього рішення, кБ	23,0	26,5	15,22
7	Обсяг релевантної інформації, кБ	260,0	263,0	1,15
8	Обсяг наявної інформації, кБ	350,0	365,0	4,29
9	Кількість незалежних свідчень на користь ухвалення рішення, од.	35	39	11,43
10	Загальна кількість незалежних свідчень у сумарному обсязі релевантної інформації, од.	44	46	4,55
11	Продуктивність інформації (<i>Пін.</i>), частка од.			
12	Коефіцієнт інформаційної озброєності (<i>Кін.озб.</i>), частка од.			
13	Коефіцієнт захищеності інформації (<i>Кін.зах.</i>), частка од.			
14	Рівень повноти інформації (<i>Рп.ін.</i>), частка од.			
15	Рівень точності інформації (<i>Рт.ін.</i>), частка од.			
16	Рівень суперечливої інформації (<i>Рс.ін.</i>), частка од.			
17	Рівень інформаційної безпеки (<i>Рін.б.</i>), частка од.			

ТЕМА 9. БЕЗПЕКА ПІДПРИЄМСТВА В ЕКОЛОГІЧНІЙ ТА СИЛОВІЙ СФЕРАХ

Цілі практичного заняття:

- визначити сутність і значення екологічної безпеки підприємства;
- з'ясувати методи забезпечення екологічної безпеки підприємства;
- ознайомитися з сутністю та методикою визначення стану силової безпеки підприємства.

План:

1. Безпека підприємства в екологічній сфері.
2. Безпека підприємства у силовій сфері.

Основні терміни та поняття:

- екологічна безпека;
- зовнішні загрози екологічної безпеки підприємства;
- внутрішні загрози екологічної безпеки підприємства;
- екологічні нормативи;
- ліміти скидів забруднюючих речовин у навколишнє природне середовище;
- екологічний аудит;
- коефіцієнт «екологічного баласту»;
- силова безпека підприємства;
- промислове шпигунство.

Методичні рекомендації до вивчення питань плану:

1. Безпека підприємства в екологічній сфері

Безпека підприємства в екологічній сфері – це захист від руйнівного впливу природних, техногенних чинників і наслідків господарської діяльності підприємства.

Повені, землетруси, смерчі, зсуви ґрунту, лавини можуть завдати величезної шкоди майну підприємства, здоров'ю працівників. На практиці передбачити природні катастрофи неможливо, однак потрібно вжити всіх заходів, щоб наслідки стихійних лих були мінімальними для підприємства. Техногенні катастрофи виникають унаслідок використання фізично зношених основних засобів, незапланованого вимкнення електроенергії або через низьку кваліфікацію і безвідповідальність працівників.

До **внутрішніх чинників**, які погіршують екологічну безпеку, належать: помилки, допущені на стадії проектування нових виробів, шкідливих для здоров'я людей, а також на стадії розроблення та впровадження нових технологій; штрафи за забруднення довкілля та незаконно створені звалища тощо.

Екологічна складова полягає в дотриманні чинних екологічних норм, мінімізації втрат від забруднення навколишнього природного середовища.

Проблему екологічної безпеки суспільства від суб'єктів господарювання, що здійснюють виробничо-комерційну діяльність, можна вирішити тільки через розроблення та ретельне дотримання національних (міжнародних) норм ГДК шкідливих речовин, які потрапляють у навколишнє природне середовище, а також дотримання екологічних параметрів продукції, що виготовляється.

Показники безпеки підприємства в екологічній сфері подано в табл. 9.1.

Таблиця 9.1 – Показники безпеки підприємства в екологічній сфері

№	Назва показника	Формула розрахунку	Граничне значення показника, тенденція	Умовні позначення
1	2	3	4	5
1	Коефіцієнт безпечності продукції (Кб.п.)	$Kб.п. = Пн.с./Пп$	1	<i>Пн.с.</i> – вартість сертифікованої продукції, грн; <i>Пп</i> – обсяг промислової продукції, грн
2	Коефіцієнт «екологічного баласту» (Ке.б.)	$Ке.б. = Вутил/Ввал$	До зменшення	<i>Вутил</i> – вартість утилізації, знешкодження, розміщення відходів виробництва, грн; <i>Ввал</i> – валові витрати підприємства, грн
3	Коефіцієнт раціонального використання відходів (Кр.в.в.)	$Кр.в.в. = Вzv.в./Ввід$	1	<i>Вzv.в.</i> – вартість зворотних відходів за цінами повноцінної сировини, грн; <i>Ввід</i> – вартість відходів, грн

4	Рентабельність продукції, виготовленої з відходів (<i>Pr. від</i>)	$Pr.від = (Pr.в./C) \cdot 100\%$	До зростання	<i>Pr.в</i> – прибуток від реалізації продукції, виготовленої з відходів, грн; <i>C</i> – собівартість виробництва продукції з відходів, грн
5	Штрафи за порушення природо-охоронного законодавства	-	Відсутні	-
6	Коефіцієнт забруднення середовища (<i>Kз</i>)	$Kз = Век.зб/Ввал$	До зменшення	<i>Век.зб</i> – вартість екологічних зборів, грн; <i>Ввал</i> – валові витрати підприємства, грн

2. Безпека підприємства у силовій сфері

Силова безпека підприємства (СБП) полягає у захисті фізичної особи від загроз її життю, здоров'ю та матеріальному добробуту, а також захист майна підприємства від кримінальних посягань. Силова складова полягає в забезпеченні фізичної безпеки працівників підприємства та збереженні його майна.

Негативні впливи, що завдають шкоди майну підприємства, несуть загрозу зниження вартості його активів і втрати економічної незалежності.

Зверніть увагу Причинами цих негативних явищ є:

- нездатність підприємств-конкурентів досягти переваг коректними методами ринкового характеру, тобто шляхом підвищення якості власної продукції, зниження поточних витрат на виробництво, удосконалення маркетингових досліджень ринку тощо;
- кримінальні мотиви одержання злочинними юридичними (фізичними) особами доходів через шантаж, шахрайство або крадіжки;
- некомерційні мотиви посягань на життя та здоров'я керівників і працівників підприємства, а також на його майно.

Протидією цим негативним впливам повинна займатися служба охорони. Її обов'язок – забезпечувати фізичний захист керівництва підприємства, організувати пропускний режим, здійснювати охорону приміщень, ліній зв'язку й устаткування.

Зверніть увагу До негативних дій щодо силової складової економічної безпеки належать:

- фізичні та моральні впливи особистого спрямування (проти конкретної особистості);
- негативні дії, спрямовані на те, щоб завдати шкоди майну, зокрема, загрози зменшення активів підприємства (організації) і втрати ним (нею) фінансової незалежності;

– негативний вплив на інформаційне середовище суб'єкта господарювання (так зване промислове шпигунство).

Показники безпеки підприємства в силовій сфері подано в табл. 9.2.

Таблиця 9.2 – Показники безпеки підприємства в силовій сфері

№	Назва показника	Формула розрахунку	Граничне значення показника, тенденція	Умовні позначення
1	2	3	4	5
1	Коефіцієнт транспортної безпеки (<i>Кт.б.</i>)	$K_{т.б.} = V_{в.ц.т.}/V_{вал}$	1	<i>Vв.ц.т.</i> – вартість викрадених цінностей при транспортуванні, грн; <i>Vвал</i> – валові витрати підприємства, грн

Продовження таблиці 9.2

1	2	3	4	5
2	Кількість осіб, звільнених з роботи за крадіжку чи спробу знищення майна	-	Відсутні	-
3	Коефіцієнт захищеності майна та персоналу підприємства (<i>Кзах</i>)	$K_{зах} = V_{ох}/Пч$	>15%	<i>Vох</i> – витрати на охорону бізнесу, грн; <i>Пч</i> – чистий прибуток підприємства, грн
4	Частка витрат на охорону підприємства в загальній структурі витрат (<i>Кв.ох</i>)	$K_{зах} = V_{ох}/Пч$	До зростання	<i>Vох</i> – витрати на охорону бізнесу, грн; <i>Vвал</i> – валові витрати підприємства, грн
5	Забезпеченість працівників підприємства службою охорони (<i>Ксб</i>)	$K_{сб} = Чох/СрЧП$	До зростання	<i>Чох</i> – чисельність працівників служби охорони, осіб; <i>СрЧП</i> – середньоспискова чисельність персоналу підприємства, осіб

Таблиця 9.3 – Градація рівнів силової безпеки [2]

Назва показника	Рівень силової безпеки		
	Висока безпека	Середня безпека	Низька безпека
<i>Кв.ох</i>	$K_{в.ох} \geq 0,17$	$0,12 \leq K_{в.ох} < 0,17$	$K_{в.ох} < 0,12$
<i>Ксб</i>	$K_{сб} \geq 0,19$	$0,09 \leq K_{сб} < 0,19$	$K_{сб} < 0,09$

Запитання для самоконтролю

1. Визначте, які існують загрози екологічної безпеки підприємства?

2. Які переваги отримують підприємства при дотриманні екологічної безпеки?
3. Які показники визначають рівень екологічної безпеки підприємства?
4. Визначте негативні дії, що порушують силову безпеку підприємства.
5. Якими показниками визначають стан силової безпеки підприємства?
6. Назвіть основні методи забезпечення силової безпеки підприємства.

Тести для самоперевірки

1. Помилки, допущені на стадії проектування нових виробів, шкідливих для здоров'я людей, а також на стадії розробки та впровадження нових технологій; штрафи за незаконно створені звалища тощо, відносять до:

- А) внутрішніх загроз екологічної безпеки підприємства;
- Б) зовнішніх загроз екологічної безпеки підприємства;
- В) внутрішніх загроз техніко-технологічної безпеки підприємства;
- Г) зовнішніх загроз силової безпеки підприємства.

2. Екологічна система – це:

- А) сукупність осіб одного виду, що проживає на спільній території протягом тривалого періоду часу;
- Б) однорідна ділянка території, заселена живими організмами одного виду;
- В) єдиний природно-територіальний комплекс, утворений абіотичними та біотичними компонентами, що тісно пов'язані між собою обміном речовиною, енергією та інформацією.

3. Методами економічного заохочення раціонального природокористування та запровадження природоохоронних заходів є:

- А) штрафи за забруднення чи руйнування природних компонентів;
- Б) пільгове кредитування підприємств, які здійснюють ефективну природоохоронну діяльність;
- В) матеріальне заохочення за досягнення в природоохоронній діяльності;
- Г) застосування заохочувальних цін на екологічно чисту продукцію.

4. Еколого-економічна шкода – це:

- А) збитки підприємства, що утворюються у разі експлуатації природних ресурсів низької якості;
- Б) виражені у вартісній формі фактичні та ймовірні збитки, які завдаються суспільству внаслідок забруднення або руйнування компонентів природного середовища;
- В) збитки підприємства, зумовлені збільшенням плати за понадлімітне використання природних ресурсів.

5. Постійна система спостережень за станом природного середовища це:

- А) кризовий моніторинг;

- Б) фоновий моніторинг;
- В) загальний моніторинг.

6. Комплексний аналіз устаткування, техніки, технологій, нових матеріалів, проектів на будівництво нових чи реконструкцію наявних господарських об'єктів – це:

- А) екологічний моніторинг;
- Б) екологічна експертиза;
- В) екологічний аудит;
- Г) екологічне нормування.

7. Яка функціональна складова економічної безпеки підприємства забезпечує фізичну безпеку працівників підприємства?

- А) політико-правова;
- Б) інтелектуальна та кадрова;
- В) силова;
- Г) інформаційна.

8. За охорону співробітників, збирання інформації і превентивні дії з метою запобігання загрозі безпеки відповідає така складова економічної безпеки підприємства:

- А) екологічна;
- Б) інтелектуальна та кадрова;
- В) ринкова;
- Г) силова.

Задачі для самостійного розв'язання

Задача 1. Розрахувати та оцінити рівень екологічної безпеки підприємства, використовуючи дані, що подано в табл. 9.4.

Таблиця 9.4 – Вихідні та розрахункові дані

№	Назва показника	2018 р.	2019 р.	Зміна відносна, %
1	2	3	4	5
Вихідні дані				
1	Обсяг промислової продукції (<i>Пп</i>), грн	520000,0	548000,0	
2	Вартість сертифікованої продукції (<i>Пп.с.</i>), грн	430000,0	432000,0	
3	Валові витрати підприємства (<i>Ввал</i>), грн	452000,0	478000,0	
4	Вартість утилізації, знешкодження, розміщення відходів виробництва (<i>Вутил</i>), грн	59000,0	61000,0	
5	Вартість зворотних відходів за цінами повноцінної сировини (<i>Взв.в</i>), грн	34000,0	34700,0	
6	Собівартість виробництва продукції з відходів (<i>С</i>), грн	72000,0	75000,0	

7	Вартість відходів (<i>Ввід</i>), грн	48000,0	49500,0	
8	Прибуток від реалізації продукції, виготовленої з відходів (<i>Пр.в</i>), грн	9000,0	11500,0	
9	Вартість екологічних зборів (<i>Век.зб.</i>), грн	7000,0	7800,0	
10	Вартість штрафів за порушення природоохоронного законодавства	відсутні	відсутні	
Розрахунок показників, частка од.				
1	Коефіцієнт безпечності продукції (<i>Кб.п.</i>)			
2	Коефіцієнт «екологічного баласту» (<i>Ке.б.</i>)			
3	Коефіцієнт раціонального використання відходів (<i>Кр.в.в.</i>)			

Продовження таблиці 9.4

4	Рентабельність продукції, виготовленої з відходів (<i>Рпр.від</i>), %			
5	Коефіцієнт забруднення середовища (<i>Кз</i>)			
6	Штрафи за порушення природоохоронного законодавства, тис. грн			-

Задача 2. Розрахувати та оцінити рівень силової безпеки підприємства, використовуючи дані, що подано в табл. 9.5.

Таблиця 9.5 – Вихідні та розрахункові дані

№	Назва показника	2018 р.	2019 р.	Зміна відносна, %
1	2	3	4	5
Вихідні дані				
1	Валові витрати підприємства (<i>Ввал</i>), грн	1930000,0	1942000,0	
2	Вартість викрадених цінностей при транспортуванні (<i>Вв.ц.т</i>), грн	50000,0	38000,0	
3	Витрати на охорону бізнесу (<i>Вох</i>), грн	120000,0	140000,0	
4	Чистий прибуток підприємства (<i>Пч</i>), грн	419000,0	443000,0	
5	Кількість осіб, звільнених з роботи за крадіжку чи спробу знищення майна	відсутні	відсутні	
6	Рівень інженерно-технічного захисту	Середній	Середній	
7	Чисельність працівників служби охорони (<i>Чох</i>), осіб	15	15	
8	Середньооблікова чисельність персоналу підприємства (<i>СрЧП</i>), осіб	255	247	
Розрахунок показників, частка од.				
1	Коефіцієнт транспортної безпеки (<i>Кт.б.</i>)			
2	Кількість осіб, звільнених з роботи за крадіжку чи спробу знищення майна	Відсутні	Відсутні	
3	Рівень інженерно-технічного захисту	Середній	Середній	
4	Коефіцієнт захищеності майна та персоналу підприємства (<i>Кзах</i>)			
5	Частка витрат на охорону підприємства в загальній структурі витрат (<i>Кв.ох</i>)			

6	Забезпеченість працівників підприємства службою охорони (Ксб)	Відсутні	Відсутні	
---	---	----------	----------	--

ТЕМА 10. РИНКОВА ТА ІНТЕРФЕЙСНА СКЛАДОВІ ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ

Цілі практичного заняття:

- вивчити сутність ринкової безпеки підприємства;
- визначити основні загрози ринкової безпеки підприємства;
- ознайомитися з особливостями визначення рівня економічної безпеки підприємства.

План:

1. Ринкова та інтерфейсна складові економічної безпеки підприємства.
2. Інтегральна оцінка економічної безпеки підприємства.

Основні терміни та поняття:

- ринкова складова економічної безпеки підприємства;
- служба маркетингу;
- інтерфейсна складова економічної безпеки підприємства;
- ритмічність збуту;
- інтегральна оцінка;
- рівень економічної безпеки підприємства.

Методичні рекомендації до вивчення питань плану:

1. Ринкова складова економічної безпеки підприємства

Ринкова безпека підприємства (РБП) – це захист від неефективно обраної моделі поведінки на ринку, помилок у товарній політиці, політиці ціноутворення, виготовлення неконкурентоспроможної продукції. Характеризує ступінь відповідності внутрішніх можливостей розвитку підприємства зовнішнім можливостям, які генеруються ринковим середовищем.

Про ослаблення ринкової безпеки свідчать:

- зменшення частки ринку, яку займає підприємство;
- ослаблення конкурентних позицій і спроможності протидіяти конкурентному тиску;
- зниження адаптаційних можливостей підприємства до змін ситуації на ринку, відставання від вимог ринку тощо.

За ринкову складову безпеки на підприємстві відповідає служба маркетингу.

В табл. 10.1 подано показники, що характеризують рівень ринкової безпеки підприємства.

Таблиця 10.1 – Показники ринкової безпеки підприємства

№	Назва показника	Формула розрахунку	Граничне значення показника, тенденція	Умовні позначення
1	2	3	4	5
1	Коефіцієнт ринкової віддачі активів (Кр.а)	$Kp.a. = Пч./А$	До зростання	Пч. – чистий прибуток підприємства, грн; А – активи підприємства, грн
2	Конкурентоспроможність продукції (Конк.)	$Конк. = Цвир./Цетал.$	1	Цвир. – ціна виробу підприємства, грн; Цетал. – ціна еталонного виробу, грн
3	Частка фірми на ринку (Кч.р.)	$Kч.р. = Пч./Огал.$	До зростання	Пч. – чистий прибуток підприємства, грн; Огал. – обсяг продажу галузі, грн
4	Коефіцієнт інноваційних витрат (Кін.в.)	$Кін.в. = Він./Ввал.$	До зростання	Він. – інноваційні витрати підприємства, грн; Ввал. – валові витрати підприємства, грн
5	Ритмічність збуту (Д)	$Д = 1 - ((Опл - Оф)/Опл)$	1	Опл – плановий обсяг продажу за відповідний період, грн; Оф – фактичний обсяг продажу за той самий період, грн
6	Коефіцієнт ефективності рекламної політики підприємства (Кеф.р.)	$Кеф.р. = Врек./ВП$	>15%	Врек. – витрати на рекламу, грн; ВП – валовий прибуток, грн

Інтерфейсна складова характеризує надійність взаємодії з економічними контрагентами. Економічній безпеці підприємства становлять загрозу можливі непередбачені зміни умов взаємодії (навіть до розриву відносин) з економічними контрагентами: постачальниками, торговими та збутовими посередниками, інвесторами, споживачами тощо. Відповідальність за цю складову безпеки несе також служба маркетингу.

2. Інтегральна оцінка економічної безпеки підприємства

Рівень економічної безпеки визначають у такій послідовності:

1. Перевести у відносні оцінки показники рівнів кожної зі складових економічної безпеки за такою формулою:

$$O_i = (1/N_i) \cdot n_i, \quad (10.1)$$

де O_i - відносні оцінки i -ої складової економічної безпеки;

N_i - кількість рівнів i -ої функціональної складової;

n_i - номер рівня i -ої функціональної складової, обчисленої від найбільш несприятливого з них включно (наприклад, розрізняють 5 рівнів фінансової безпеки вагомністю від 1 до 5 – кризову, критичну, нестійку, нормальну й абсолютну ситуації).

Якщо, наприклад, підприємство має нормальний рівень фінансової безпеки, то його відносну оцінку визначають таким чином:

$$O_f = (1/5) \cdot 4.$$

2. Визначити вагомність V_i для кожної зі складових економічної безпеки.

3. Обчислити інтегральну оцінку економічної безпеки як середньозважену складових. Чим ближче вона до одиниці, тим вище рівень економічної безпеки. Аналіз окремих складових дає змогу уточнити джерела загроз для підприємства.

Отже, аналіз і оцінювання рівнів складових економічної безпеки є основою для розроблення комплексу заходів протидії загрозам і підвищення рівня економічної безпеки підприємства та, відповідно, розширення його адаптаційних можливостей до змін умов господарської діяльності, створення умов стабільного функціонування та розвитку.

Запитання для самоконтролю

1. Дайте визначення поняття «ринкова безпека підприємства».
2. Якими є показники безпеки підприємства у ринковій сфері?
3. Охарактеризуйте інтерфейсну складову економічної безпеки підприємства.
4. Якими є показники безпеки підприємства у інтерфейсній сфері?
5. Яка послідовність визначення рівня економічної безпеки підприємства?
6. У чому полягає сутність економічної безпеки підприємства?

Тести для самоперевірки

1. Чим визначається стратегічна зона підприємства?

А) ринком збуту товарів і послуг;

Б) технологіями, виробництвом товарів і наданням послуг;

- В) організацією продажу та його рекламою;
- Г) усі відповіді правильні.

2. Управління якою підсистемою підприємства рішуче впливає на її фінансовий стан?

- А) виробничою;
- Б) маркетинговою;
- В) фінансовою;
- Г) усі відповіді правильні.

3. Ринкова складова економічної безпеки підприємства – це:

- А) надійність взаємодії з економічними контрагентами;
- Б) захист від неефективно обраної моделі поведінки на ринку, помилок у товарній збутовій політиці тощо;
- В) здійснення ефективного інформаційно-аналітичного забезпечення господарської діяльності підприємства;
- Г) захист від надмірного податкового тиску, нестабільного законодавства, неефективної роботи юридичного відділу підприємства.

4. Ослаблення конкурентних позицій і спроможності протидіяти конкурентному тиску, зниження адаптаційних можливостей підприємства до змін ситуації на ринку, свідчать про ослаблення:

- А) інтерфейсної безпеки;
- Б) ринкової безпеки;
- В) інформаційної безпеки;
- Г) ретроспективної безпеки.

5. Оберіть правильне визначення поняття «економічна безпека»:

- А) це стан і здатність економічної системи протистояти небезпеці руйнування її оргструктури та статусу, а також перешкодам у досягненні цілей розвитку;
- Б) це сукупність факторів виробництва, невиробничих факторів, фондів обігу, готової продукції, грошових коштів, які знаходяться на рахунках підприємств в банку в результаті реалізації продукції і надання різних послуг;
- В) процес систематичного збору й обробки інформації про складові частини та параметри процесу, спрямований на винесення оцінки, вироблення планів дії та прийняття рішення по даному процесу;
- Г) процес аналізу інформації про складові частини, спрямований на вироблення планів дії та прийняття рішення.

6. Основним способом забезпечення економічної безпеки є:

- А) належне зберігання комерційної таємниці;
- Б) виробництво та реалізація доброякісної продукції за доступними цінами, що забезпечує довіру споживачів, належний попит;

- В) залучення нових інвесторів, технологій;
Г) фінансова допомога, пільги з боку держави.

Задачі для самостійного розв'язання

Задача 1. Розрахувати та оцінити рівень ринкової безпеки підприємства, використовуючи дані, що подано в табл. 10.2.

Таблиця 10.2 – Вихідні та розрахункові дані

№	Назва показника	2018 р.	2019 р.	Зміна відносна, %, тенденція
1	2	3	4	5
Вихідні дані				
1	Валовий прибуток (<i>ВП</i>), тис. грн	1570,0	1630,0	
2	Чистий прибуток підприємства (<i>Чп.</i>), тис. грн	790,0	850,0	
3	Активи підприємства, тис.грн	2915,0	2751,0	
4	Ціна виробу підприємства (<i>Цвир.</i>), грн	120,0	125,0	
5	Ціна еталонного виробу (<i>Цетал.</i>), грн	130,0	134,0	
6	Обсяг реалізації галузі, тис.грн	256000,0	271030,0	
7	Інноваційні витрати підприємства, тис. грн	334,0	350,0	
8	Валові витрати підприємства, тис. грн	1930,0	1942,0	
9	Плановий обсяг продукції за відповідний період (<i>Опл</i>), тис .грн	2890,0	2950,0	
10	Фактичний обсяг продукції за той же період (<i>Оф</i>), тис. грн	2905,0	2990,0	
11	Витрати на рекламу (<i>Врек.</i>), тис. грн	28,0	33,0	
Розрахунок показників, частка од.				
1	Коефіцієнт ринкової віддачі активів (<i>Кр.а</i>)			
2	Конкурентоспроможність продукції (<i>Конк.</i>)			
3	Частка фірми на ринку (<i>Кч.р.</i>)			
4	Коефіцієнт інноваційних витрат (<i>Кін.в.</i>)			
5	Ритмічність збуту (<i>Д</i>)			
6	Коефіцієнт ефективності рекламної політики підприємства (<i>Кеф.р.</i>)			

ТЕРМІНОЛОГІЧНИЙ СЛОВНИК

Поняття	Визначення
Безпека	стан захищеності особи, природи, суспільства від ризику зазнати шкоди, стан, за якого з великою ймовірністю виключається реалізація потенційних небезпек
Безпека в природокористуванні	сукупність умов, що забезпечують мінімальний несприятливий вплив природи та технологічних процесів її опанування на здоров'я людей
Екологічна безпека	1) сукупність дій, станів і процесів, що не призводять прямо чи опосередковано до життєво важливої шкоди (або до загроз такої шкоди), завданої природному середовищу, окремим людям або людству; 2) комплекс станів, явищ і дій, що забезпечують екологічний баланс на Землі та в будь-яких її регіонах на рівні, до якого фізично, соціально-економічно, технологічно або політично підготовлене людство
Екологічний аудит	всебічний комплексний аналіз й оцінка діяльності підприємств або будь-якого іншого виду діяльності в галузі природокористування, що впливає на стан навколишнього природного середовища та здоров'я населення
Екологічний моніторинг	система спостережень, збору, обробки, передачі, зберігання й аналізу інформації про стан навколишнього природного середовища, прогнозування його змін і розробки науково обґрунтованих рекомендацій для прийняття ефективних управлінських рішень
Екосистема	комплекс живих організмів, їх фізичне оточення та стосунки в певній одиниці
Інтерфейсна безпека	характеризується надійністю взаємодії з його економічними контрагентами та постійним моніторингом за появою непередбачених змін в умовах взаємодії із підприємством

Інформаційна безпека	стан захищеності систем обробки та зберігання даних, при якому забезпечено конфіденційність, доступність і цілісність інформації, використання й розвиток в інтересах громадян або комплекс заходів, спрямованих на забезпечення захищеності інформації особи, суспільства і держави від несанкціонованого доступу, використання, оприлюднення, руйнування, внесення змін, ознайомлення, перевірки запису чи знищення (у цьому значенні частіше використовують термін «захист інформації»)
Кадрова безпека підприємства	полягає у забезпеченні стабільного функціонування підприємства незалежно від людських суб'єктивних або об'єктивних факторів, основним завданням якої є усунення ризику негативної дії персоналу на загальний стан організації
Механізм забезпечення економічної безпеки	сукупність законодавчих актів, правових норм, спонукальних мотивів і стимулів, методів, заходів, сил і засобів, за допомогою яких суб'єкт впливає на об'єкт для досягнення цілей безпеки та розв'язання завдань, які стоять перед нею
Небезпека	наявність в оточенні людини об'єктів, речовин, явищ та умов, що несуть у собі загрозу її здоров'ю і життю; це негативна властивість матерії, явище, що здатне спричинити шкоду людині, природному середовищу, матеріальним цінностям
Охорона навколишнього середовища	комплекс міжнародних, регіональних, державних і локальних заходів, включаючи адміністративні, політичні, технологічні, соціальні, юридичні і суспільні, спрямовані на збереження в необхідному обсязі природної біоти на землі, що забезпечує стійкість навколишнього середовища. Охорона навколишнього середовища охоплює охорону природного середовища, спрямовану на збереження біологічного та генетичного різноманіття, підтримку найважливіших екологічних процесів і систем життєзабезпечення, довготривале використання природних ресурсів, необхідних для задоволення духовних, матеріальних і культурних потреб як теперішнього, так і прийдешніх поколінь

Політико-правова безпека підприємства	захист від надмірного податкового тиску, нестабільного законодавства, неефективної роботи юридичного відділу підприємства. Вона визначає середовище, в якому функціонують підприємства, а також «правила гри для них»
Природокористування	сукупність усіх форм експлуатації природно-ресурсного потенціалу та заходів щодо його збереження
Ризик	кількісна оцінка небезпеки, яка визначається як добуток ймовірності негативної події на величину можливого збитку (шкоди) від неї
Ринкова безпека підприємства	захист від неефективно обраної моделі поведінки на ринку, помилок у товарній збутовій політиці, політиці ціноутворення, виготовлення неконкурентоспроможної продукції
Силова безпека підприємства	полягає у захисті фізичної особи від загроз її життю, здоров'ю та матеріальному добробуту, а також захист майна підприємства від кримінальних посягань. Силова складова полягає в забезпеченні фізичної безпеки працівників фірми (насамперед керівників) і збереженні її майна
Система	сукупність об'єктів, взаємодія яких обумовлює наявність інтегративних якостей, не властивих її частинам, компонентам. Саме по лініях внутрішніх і зовнішніх зв'язків системи (підприємства) можуть реалізуватися загрози її економічної безпеки. Для забезпечення максимального ступеня захисту від цих загроз і необхідна певна діяльність, що також повинна мати системний характер
Система економічної безпеки підприємства	це комплекс пов'язаних між собою заходів, які, за допомогою спеціальних органів та підрозділів, забезпечують захист всіх функціональних складових підприємства від зовнішніх та внутрішніх загроз, що можуть призвести до істотних економічних втрат
Стратегія економічної безпеки підприємства	економічна система забезпечення економічної безпеки підприємства в довгостроковому періоді, що являє собою сукупність приватних взаємоузгоджених і взаємозумовлених складових, які об'єднує єдина глобальна мета – досягнення високого рівня економічного прибутку
Техніко-технологічна база підприємства	сукупність найактивніших елементів виробництва, яка визначає технологічний спосіб одержання продукції (надання послуг, виконання робіт),

	здійснюваний за допомогою технічних пристроїв (машин, приладів, устаткування), споруд, передавальних, діагностичних та інформаційних засобів, з яких сформовані технологічні та виробничі системи підприємства
Управління економічною безпекою підприємства	безперервний процес забезпечення на підприємстві, що знаходиться в певному зовнішньому середовищі, стабільності його функціонування, фінансової рівноваги та регулярного отримання прибутку, а також можливості виконання поставлених цілей і завдань, здатності його до подальшого розвитку і вдосконалення на різних стадіях життєвого циклу підприємства та в процесі зміни конкурентних ринкових стратегій
Фінансова безпека	стан найбільш ефективного використання корпоративних ресурсів підприємства, виражений у найкращих значеннях фінансових показників прибутковості й рентабельності бізнесу, якості управління, використання основних і оборотних засобів підприємства, структури його капіталу, норми дивідендних виплат за цінними паперами підприємства, а також курсової вартості його цінних паперів як синтетичного індикатора поточного фінансово-господарського стану підприємства і перспектив його технологічного та фінансового розвитку

РЕКОМЕНДОВАНА ЛІТЕРАТУРА

Нормативні документи:

1. Про службу безпеки України : Закон України від 25.03.1992 р., №2229-ХІІ. *Відомості Верховної Ради України*. 1992. № 27. Ст. 382.

Основна:

1. Донець Л.І., Ващенко Н.В. Економічна безпека підприємства : навч. посіб. для студ. вищих навч. закладів. Київ : ЦУЛ, 2008. 240 с.

2. Економічна безпека : навч. посіб. реком. МОНУ / О.Є. Користін, О.І. Барановський, Л.В. Герасименко [та ін.] ; за ред. О.М. Джужі. Київ : Алерта : КНТ : ЦУЛ, 2010. 368 с.

3. Іванюта Т.М., Заїчковський А.О. Економічна безпека підприємства : навч. посіб. реком. МОНУ. Київ : Центр учбової літератури, 2009. 256 с.

4. Орлов П.І., Духов В.Є. Основи економічної безпеки фірми : навчальний посібник. Харків : ТОВ «Прометей-Прес», 2004. 284 с.

5. Ортинський В.Л., Керницький І.С., Живко З.Б. Економічна безпека підприємств, організацій та установ. Київ : Правова єдність, 2009. 544 с.

6. Реверчук Н.Й. Управління економічною безпекою підприємницьких структур. Львів : ЛБІ НБУ, 2004. 195 с.

7. Сумець О.М., Тумар М.Б. Стратегії сучасного підприємства та його економічна безпека : навч. посіб. Київ : «Хай-Тек прес», 2008. 400 с.

8. Цал-Цалко Ю.С. Фінансовий аналіз : підручник. Київ : Центр учбової літератури, 2008. 566 с.

Додаткова:

1. Єпіфанов А.О., Пластун О.Л., Домбровський В.С. Фінансова безпека підприємств і банківських установ : монографія. Суми : ДНВЗ «УАБС НБУ», 2009. 295 с.

2. Проблеми управління економічною безпекою суб'єктів господарювання : монографія / О.А. Кириченко, М.П. Денисенко, В.С. Сідак, С.М. Лаптев, С.А. Єрохін, О.І. Захаров, П.Я. Пригунов та ін. Київ : ІМБ Університету економіки та права «КРОК», 2010. 412 с.

3. Сусіденко О.В. Фінансова безпека підприємства: теорія, методи, практика : монографія. Київ : Центр учбової літератури, 2015. 128 с.

4. Фінансово-економічна безпека підприємств України : стратегія та механізми забезпечення : монографія / Т.Г. Васильців, В.І. Волошин, О.Р. Бойкевич, В.В. Каркавчук ; за ред. д.е.н., доц. Т.Г. Васильціва. Львів : Видавництво, 2012. 386 с.

ВИКОРИСТАНА ЛІТЕРАТУРА

1. Донець Л.І., Ващенко Н.В. Економічна безпека підприємства : навч. посіб. для студ. вищих навч. закладів. Київ : ЦУЛ, 2008. 240 с.
2. Нагорна І.І. Оцінка стійкої економічної безпеки промислового підприємства. *Економічний простір*. 2008. № 19. С. 243-255.
3. Ортинський В.Л., Керницький І.С., Живко З.Б. Економічна безпека підприємств, організацій та установ. Київ : Правова єдність, 2009. 544 с.

ДОДАТОК А

Таблиця А.1 – Баланс ТОВ «Сигма» у 2018-2019 рр., тис. грн

Актив	2018 рік	2019 рік	Абс. зміна
1	2	3	4
І. Необоротні активи (залишкова вартість)	-	-	-
Нематеріальні активи (залишкова вартість)	14418,7	14172,2	-246,5
Незавершене будівництво	-	-	-
Основні засоби (залишкова вартість)	682,4	651,4	-31,0
Усього за розділом І	15101,1	14823,6	-277,5
ІІ. Оборотні активи	-	-	-
Виробничі запаси	4,85	3,16	-1,69
Незавершене виробництво	-	-	-
Готова продукція	-	-	-
Товари	4975,2	4891,9	-83,3
Векселі одержані	-	-	-
Дебіторська заборгованість за товари, роботи, послуги	1223,6	1241,7	18,1
Дебіторська заборгованість за рахунками:	-	-	-
за бюджетом	34,7	51,3	16,6
за виданими авансами	-	-	-
Інша поточна дебіторська заборгованість	20,2	-	-20,2
Поточні фінансові інвестиції	-	-	-
Грошові кошти та їх еквіваленти	516,8	1971,9	1455,1
Інші оборотні активи	-	150,0	150,0
Усього за розділом ІІ	6775,4	8309,9	1534,5
ІІІ. Витрати майбутніх періодів	827,6	834,2	6,6
Баланс	22704,1	23967,7	1263,6
Пасив	2018 рік	2019 рік	Абс. зміна
І. Власний капітал	-	-	-
Статутний капітал	15000	15000	0
Додатковий вкладений капітал	709	709	0
Резервний капітал	-	-	-
Нерозподілений прибуток (непокритий збиток)	-	36,6	36,6
Усього за розділом І	15709,0	15745,6	36,6
ІІ. Забезпечення наступних виплат та платежів	4,4	50,2	45,8
ІІІ. Довгострокові зобов'язання	-	-	-
ІV. Поточні зобов'язання	-	-	-

Короткострокові кредити банків	-	-	-
Векселі видані	-	-	-
Кредиторська заборгованість за товари, роботи, послуги	2465,6	3852,0	1386,4
Поточні зобов'язання за розрахунками:	-	-	-
з одержаних авансів	151,3	-	-151,3
з бюджетом	608,4	467,1	141,3
зі страхування	72,7	74,3	1,6
з оплати праці	191,5	200,4	8,9
з учасниками	-	-	-
Інші поточні зобов'язання	3488,8	3567,2	78,4
Усього за розділом IV	6990,7	8171,9	1181,2
V. Доходи майбутніх періодів	-	-	-
Баланс	22704,1	23967,7	1263,6

Таблиця А.2 – Звіт про фінансові результати ТОВ «Сигма» у 2018-2019 рр.,
тис. грн

Назва статті	2018 рік	2019 рік	Абс. зміна
Дохід (виторг) від реалізації продукції (товарів, робіт, послуг)	2800,50	3377,30	576,80
Податок на додану вартість	466,70	562,90	96,20
Інші вирахування з доходу	-	-	-
Чистий дохід (виторг) від реалізації продукції (товарів, робіт, послуг)	2333,80	2814,40	480,60
Собівартість реалізації продукції (товарів, робіт, послуг)	2310,50	2814,00	503,50
Валовий прибуток:	23,30	0,40	-22,90
Інші операційні доходи	18,60	-	-18,60
Інші операційні витрати	-	-	-
Фінансові результати від операційної діяльності: – прибуток	4,70	0,40	-4,30
Дохід від участі в капіталі	-	-	-
Інші фінансові доходи	-	-	-
Інші доходи	9,90	6,85	-3,05
Фінансові витрати	-	-	-
Втрати від участі в капіталі	-	-	-
Інші витрати	-	-	-
Податок на прибуток від звичайної діяльності	3,00	2,00	-1,00
Фінансові результати від звичайної діяльності: – прибуток	6,90	4,89	-2,01
Чистий прибуток	6,90	4,89	-2,01

Навчально-методичне видання
(українською мовою)

Лепьохін Олександр Васильович,
Іващенко Ольга Владиславівна

ОРГАНІЗАЦІЯ ТА УПРАВЛІННЯ
СИСТЕМОЮ ФІНАНСОВО-ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ ПІДПРИЄМСТВА

Методичні рекомендації до практичних занять
для здобувачів ступеня вищої освіти магістра спеціальності «Менеджмент»
освітньо-професійної програми «Управління фінансово-економічною
безпекою»

Рецензент *В.В. Малтиз*

Відповідальний за випуск *О.В. Лепьохін*

Коректор *О.В. Іващенко*